

Krzysztof Popiński

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ROZWÓJ NAUKOWO-DYDAKTYCZNEJ BAZY LOKALOWEJ WROCŁAWSKICH SZKÓŁ WYŻSZYCH W LATACH 1945-1989

Streszczenie: Rozwój wrocławskiego ośrodka szkolnictwa wyższego po 1945 r. dokonywał się początkowo, opierając się na przedwojennej bazie lokalowej. Budynki te były jednak zbyt małe wobec kilkukrotnie większej liczby studentów. W latach 50. niektóre uczelnie wzbogaciły się o pierwsze nowo wybudowane obiekty. Dopiero w latach 60. i 70. zasoby budowlane wrocławskich szkół wyższych, głównie Politechniki Wrocławskiej, Akademii Ekonomicznej i Akademii Rolniczej, powiększyły się znacznie i zmodernizowały. Od schyłku lat 70. inwestycje wrocławskich uczelni, wskutek wzrastającego systemowego kryzysu gospodarczego w kraju, wyhamowały niemal zupełnie. Proces rozwoju bazy lokalowej, nawet w okresie największego nasilenia, nie mógł nadążyć zarówno za przydzielanymi w ramach planów centralnych zadaniami, jak i za tendencjami demograficznymi.

Słowa kluczowe: baza lokalowa, uczelnie wrocławskie, szkolnictwo wyższe, PRL.

DOI: 10.15611/eis.2014.1.13

1. Wstęp

Jednym z niezbędnych warunków funkcjonowania i rozwoju szkolnictwa wyższego jest posiadanie odpowiedniej bazy lokalowej. Przede wszystkim mowa o obiektach przeznaczonych do prowadzenia efektywnej działalności naukowo-dydaktycznej. W warunkach PRL towarzyszyć im miało również rozbudowane własne zaplecze gospodarcze i socjalne. Oczywiście same parametry powierzchniowe czy kubaturowe budynków uczelnianych, nawet jeśli mowa tylko o obiektach nowoczesnych i funkcjonalnych, są tylko jednymi z warunków niezbędnych do skutecznego działania. Odpowiednio duża i nowoczesna baza lokalowa powinna być również wyposażona w meble, sprzęty i aparaturę specjalistyczną i być adekwatna do liczby pracowników i studentów. Bezdyskusyjny pozostaje również wpływ specjalizacji uczelni na rozmiary i rodzaj infrastruktury budowlanej. Uczelnie i wydziały, takie jak politechnika czy wydział matematyczno-fizyczno-chemiczny uniwersytetu, zdominowane przez nauki eksperymentalne, wymagają rozbudowanego zaplecza techniczno-laboratoryjnego. Uczelnie z mocno rozwiniętą funkcją usługową, takie jak akademia medyczna czy akademia rolnicza, muszą posiadać sieć obiektów klinicz-

nych, humanistyczne wydziały uniwersytetu – audytoriów, a uczelnie artystyczne – sal koncertowych i wystawienniczych. Poniższy tekst jest próbą przedstawienia i charakterystyki procesu rozwoju naukowo-dydaktycznej bazy lokalowej wrocławskich szkół wyższych w latach 1945-1989. Analiza przeprowadzona została zarówno przez wyodrębnienie poszczególnych jego etapów, ze zmieniającymi się uwarunkowaniami, tempem i odniesieniami ogólnopolskimi, a także przez uszczegółowienie zagadnienia na przykładzie każdej z uczelni.

Brak precyzji oraz luki w przebadanym materiale źródłowym były powodem zaistnienia wielu problemów metodologicznych przy powstawaniu niniejszego tekstu. Dane dotyczące konkretnych uczelni w poszczególnych okresach i latach nie są pełne i możliwe do porównania. Brak jest również danych zbiorczych. Tylko niektóre uczelnie zachowały dokumentację dotyczącą własnych inwestycji remontowo-budowlanych. Większość jej nie archiwizowała, a część szkół wyższych nie miała nawet takiej wiedzy na temat posiadanej przez siebie substancji budowlanej, jak jej sumaryczna powierzchnia czy kubatura. Przypadkowo sprawozdania bywają bardzo niedokładne, mylą np. powierzchnię całkowitą z użytkową. Stawia to w interesującym świetle zarządzanie posiadanym majątkiem przez uczelnie wrocławskie, choć zapewne nie były one wówczas w kraju wyjątkiem. Z gąszczy rozmaitej jakości sprawozdań uczelnianych, ministerialnych oraz partyjnych szczebla wojewódzkiego i centralnego wyłania się jednak obraz głównych tendencji rozwojowych bazy lokalowej wrocławskich szkół wyższych w latach 1945-1989. Świadczy on między innymi o intencjach, możliwościach oraz podjętych próbach realizacji polityki władz PRL w zakresie szkolnictwa wyższego. Może więc być także elementem szerszej oceny dokonań władz komunistycznych w Polsce. Zwłaszcza że próby takiej, na gruncie przykładu wrocławskiego jako całości, nikt dotąd jeszcze nie podjął.

Artykuł skupia się niemal wyłącznie na zasobach budowlanych wrocławskich uczelni o charakterze naukowo-dydaktycznym. Sygnalizuje tylko równoległy rozwój bazy gospodarczej i socjalnej, który miał jednak porównywalny co do intensywności i chronologii charakter. Wobec niekompletności źródeł w zasadzie pomija problem rozwoju bazy zamiejscowych ośrodków nauczania wrocławskich szkół wyższych. Uwzględnienie tych zagadnień w wypadku pozyskania nowych informacji źródłowych, podobnie jak doprecyzowanie ogólnego obrazu zasobu powierzchniowego i kubaturowego wrocławskich szkół wyższych, wydaje się w przyszłości koniecznym uzupełnieniem obecnego stanu badań.

2. Organizacja procesu inwestycyjnego

Decyzje

Scentralizowany proces inwestycyjny w szkolnictwie wyższym w czasach PRL rozpoczął się od uchwalenia odpowiednich wytycznych przez naczelne władze krajowe PZPR. Starano się je określać na bazie zmotywowanych ideowo i politycznie

ogólnych planów rozwojowych dla kraju oraz z uwzględnieniem lokalnych potrzeb gospodarczych, kulturowych itp. Koordynatorem tych planów był Komitet Wojewódzki PZPR. Wytyczne w zakresie kształcenia i działalności naukowo-badawczej były przekładane przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego na konkretne zadania dla poszczególnych ośrodków akademickich i uczelni. Ministerialny plan centralny teoretycznie uwzględniał wnioski składane przez poszczególne uczelnie o przyznanie odpowiednich środków na budowę, modernizację posiadanej bazy adekwatnie do nakładanych limitów zatrudnienia i kształcenia. W praktyce przyznane uczelniom środki ministerialne były mniejsze od wnioskowanych, a także zalecanych oficjalnie w normatywach. Przy szacowaniu potrzeb lokalowych uczelni stosowano dość skomplikowane obliczenia i wiele rozmaitych wskaźników: np. wskaźnik powierzchni użytkowej na 1 studenta normatywnego, na 1 studenta studiów dziennych, na 1 studenta studiów dla pracujących, dla pracowników naukowo-dydaktycznych, w skali całej uczelni i z rozbięciem na jednostki oraz ich typy, rodzaje powierzchni itd. Otrzymane w ten sposób szacunki nieszczególnie miały się jednak do limitów przyjęć na studia narzucanych przez centralę oraz wysokości przyznanych na realizację inwestycji środków. W finansowaniu szkół wyższych uczestniczyły również inne ministerstwa – czy to z racji nadzoru nad częścią z nich: Ministerstwo Kultury i Sztuki, czy to z powodu nałożenia na nie obowiązku wspierania uczelni, jak w wypadku resortów gospodarczych (przemysłu, budownictwa itd.). Pomocy szkolnictwu wyższemu udzielały też prezydya odpowiednich rad narodowych (w wypadku Wrocławia miejskiej i wojewódzkiej/-ich), choć nie były to z reguły środki finansowe, lecz przekazywane uczelniom w użytkowanie nieruchomości komunalne, pomoc w przygotowaniu inwestycyjnym terenów, w przygotowaniu dokumentacji projektowej, wsparcie ich przy procedowaniu formalnym oraz w uzyskaniu „odpowiednich mocy przerobowych w budownictwie” itd. Niektóre inwestycje budowlane o strategicznym znaczeniu, jak np. budowa Nowej Akademii Medycznej we Wrocławiu, były wciągane do centralnych programów rządowych, choć nie zawsze przynosiło to spodziewane efekty¹.

Wykonawstwo

W pierwszych latach powojennych prace remontowo-budowlane prowadzone były w sposób bardzo improwizowany, głównie siłami uczelni oraz tworzących się agend

¹ Por.: *Generalne założenia inwestycji rozwoju Wyższej Szkoły Rolniczej we Wrocławiu w latach 1966-1980*, Wrocław, grudzień 1966 r., Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Opracowania perspektywiczne i wieloletnie, sygn. 297/1, s. 15-17, 45-59; *Uchwała Komitetu Wojewódzkiego PZPR we Wrocławiu w sprawie zapewnienia gospodarcze Dolnego Śląska kadr z wyższym wykształceniem*, Wrocław, 30 czerwca 1973 r., Archiwum Państwowe we Wrocławiu, zespół KW PZPR, [w:] Informacje o różnych problemach szkolnictwa wyższego 1953-1974, sygn. 74/XVIII/13, s. 4; K. Popiński, *Rola edukacji na poziomie wyższym w modernizacji społeczno-ekonomicznej Polski w latach 1945-1989*, [w:] *Modernizacja, czy pozorna modernizacja. Społeczno-ekonomiczny bilans PRL 1944-1989*, red. J. Chumiński, Wrocław 2010, s. 233-235.

miejskich, i zmierzały do zabezpieczenia oraz przywrócenia do stanu używalności obiektów przekazanych wrocławskim szkołom wyższym². Angażowani byli do nich początkowo pracownicy i studenci uczelni, rozmaici wolontariusze oraz przymusowo pozostała jeszcze w mieście ludność niemiecka. Dopiero po kilku miesiącach osoby te zaczęły być zastępowane przez pracowników pierwszych powstających we Wrocławiu przedsiębiorstw budowlanych, zarówno komunalnych, jak i prywatnych. Od schyłku lat 40., wraz z marginalizacją sektora prywatnego, pozostały już tylko firmy komunalne. Uczelnie skarżyły się wielokrotnie na słabą jakość ich prac oraz niedotrzymywanie terminów, a opiekę nadzorujących inżynierów uznawały często za niekompetentną i niewystarczającą. Przyznawały również, że nie są w stanie same właściwie nadzorować prowadzone prace³. Próbą rozwiązania problemów związanych z inwestycjami uczelnianymi w skali całego ośrodka było powołanie w latach 50. inwestora zastępczego – Zarządu Inwestycji Szkół Wyższych Wrocławia – terenowej struktury Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego. W imieniu poszczególnych uczelni zlecał on przygotowanie odpowiedniej dokumentacji miejscowym biurom projektowym, a następnie wykonawstwo wrocławskim przedsiębiorstwom budowlanym. W wypadku tych pierwszych najczęściej były to Miastoprojekt i Zakład Studiów Projektowych Politechniki Wrocławskiej, a niekiedy, w okresie największego wysiłku inwestycyjnego, także Biuro Projektów Budownictwa Przemysłowego. Wykonawcami były przedsiębiorstwa zrzeszone we Wrocławskim Zjednoczeniu Budowlanym, np. Miejskie Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlane „Stare Miasto” czy Wrocławskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Ogólnego nr 1. Prace prowadzono w konsultacji z uczelniami oraz przy nadzorze KW PZPR, w którym obok Komisji Nauki i Szkolnictwa Wyższego w okresach nasilonych prac funkcjonował zespół koordynacyjny inwestycji szkolnictwa wyższego⁴.

Drobniejsze prace remontowo-budowlane oraz instalacyjne referaty techniczne uczelni zlecały do schyłku lat 50. spółdzielniom. W 1959 r. na 5 największych uczelniach powołano zakłady remontowo-budowlane. Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych zlecał im mniejsze zadania wymagające zatrudnienia maksymalnie 70-100 osób, choć poza Politechniką i Uniwersytetem zakłady te nie zatrudniały więcej niż 50 pracowników.

² D. Smoleński, *Odbudowa Politechniki*, „Odra. Tygodnik Społeczno-Kulturalny” 1960, nr 6, s. 6.

³ *Sprawozdanie z kontroli planowej przeprowadzonej w Uniwersytecie Wrocławskim*, 1951 r., Archiwum Akt Nowych, zespół Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, Biuro Kontroli Wyższych Uczelni, sygn. 2672, s. 4-5; W. Floryan, *Uniwersytet Wrocławski po dwudziestu pięciu latach*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1970. Księga Jubileuszowa*, pod red. W. Floryana, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 13-16; *Sprawozdanie rektorskie*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1956-1959*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1964, s. 30-34; W. Wrzesiński, *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-2002*, [w:] T. Kulak, M. Pater, W. Wrzesiński, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1702- 2002*, Wrocław 2002, s. 283-287.

⁴ *Informacja o realizacji uchwały Plenum Komitetu Wojewódzkiego PZPR z czerwca 1966 r.*, [w:] *W sprawie niektórych węzłowych problemów szkolnictwa wyższego we Wrocławiu*, styczeń 1968, AP we Wrocławiu, zespół KW PZPR, Wydział Nauki i Oświaty, sygn. 74/XVIII/25, s. 10-16.

Odgrywały jednak dość istotną rolę, zarówno gdy szło o utrzymanie odpowiedniego stanu uczelnianych zasobów budowlanych, jak i w pewnym ograniczonym stopniu ich powiększenie. Tylko nieliczne specjalistyczne remonty (np. dźwigów, urządzeń chłodniczych) zlecano wyspecjalizowanym przedsiębiorstwom zewnętrznym⁵.

Na przełomie lat 60. i 70. wraz ze wzmożeniem inwestycji budowlanych uczelni nastąpił także rozwój należących do nich zakładów remontowo-budowlanych. Borykały się one jednak z brakiem własnej bazy techniczno-produkcyjnej czy ograniczeniami maksymalnego przerobu do 10 mln zł rocznie. Miały poważne problemy kadrowe, szczególnie gdy chodzi o pracowników fizycznych. KW PZPR próbował z dość słabym skutkiem wymóc na Wydziale Zatrudnienia Prezydium Rady Narodowej we Wrocławiu skierowanie odpowiedniej liczby osób nakazem pracy. Niskie uposażenie na takich stanowiskach w porównaniu z przedsiębiorstwami budowlanymi podległymi innym resortom powodowało jednak, iż o chętnych było niezwykle trudno⁶. Innym problemem było zaopatrzenie w materiały budowlane, gdy chodzi zarówno o ich ilość, jak i jakość. Początkowo uczelnie zaopatrywały się w nie u prywatnych czy spółdzielczych dostawców, później, nie mając dostępu do centralnego rozdzielnika, próbowały praktykować odzysk wtórny materiałów bądź zyskać życzliwość uprzywilejowanych przedsiębiorstw przemysłowych, mogących odstąpić jakąś niewielką ich część współpracującym uczelniom. Pod koniec lat 60. wojewódzka instancja partyjna próbowała sformalizować tę praktykę, wyznaczając wybrane duże dolnośląskie przedsiębiorstwa budowlane jako patronów poszczególnych zakładów uczelnianych. Problem zaopatrzenia nie został zresztą rozwiązany do końca lat 80. Wobec braków niezbędnych materiałów budowlanych i instalacyjnych Kolegium Rektorów Uczelni Wrocławia apelowało nieskutecznie wielokrotnie o wprowadzenie zaopatrzenia uczelni do rozdzielnika centralnego lub chociaż regionalnego w miejsce nabywania w słabo zaopatrzonej sieci sprzedaży detalicznej⁷.

⁵ *Osiągnięcia Politechniki Wrocławskiej w okresie XV-lecia*, [w:] *XV-lecie PWr; 1960 r., APW-roc., sygn. 155/90*, brak numeracji stron; *Uczelnie Wrocławia w XXX-leciu*, Wrocław 1975, oprac. R. Zawadzki, APWroc., APWroc., sygn. 155/93, s. 66; tenże, *30 lat Politechniki Wrocławskiej*, „Nauka Polska” 1975 r., nr 9-10, s. 85; *Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu 1947-1977*, oprac. I. Rutkiewicz, Wrocław 1977, mps Archiwum Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, s. 66-69; R. Czocho, *Rozwój przestrzenny Politechniki Wrocławskiej*, [w:] *Księga Jubileuszowa 50-lecia Politechniki Wrocławskiej 1945-1995*, red. R. Czocho, Wrocław 1995, s. 189-192; M. Burak, K. Dackiewicz, P. Pregiel, *Wrocławskie uczelnie techniczne 1910-2010*, Wrocław 2010, s. 341-343.

⁶ *Opracowanie POP WSWFiz we Wrocławiu na temat uczelni przygotowane dla GKKFSiT – Departament Wychowania Fizycznego w Warszawie*, załącznik na temat Budżetu Uczelni, 28.XI.1960 r.; [w:] AP we Wrocławiu, zespół KW PZPR, *Informacje o szkolnictwie wyższym opracowane przez aktywny partyjny 1954-1960*, sygn. 74/XVIII/20.

⁷ *Protokoły kontroli działalności Grupy Remontowo-Budowlanej*, 1965 r., AUE, niesygn., s. 4, 5, 7; *Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu 1947-1977...*; *Materiały Kolegium Rektorów Szkół Wyższych w sprawach wyższych uczelni środowiska wrocławskiego na spotkaniu z Wojewodą Wrocławskim*, Wrocław, listopad 1980 r., s. 10-14.

3. Etapy rozwoju bazy lokalowej

Lata 1945-1949. Odbudowa

Przedstawiciele polskich władz przybyli do Wrocławia 9 maja 1945 r. skupili się w pierwszym etapie działań na oszacowaniu i przejęciu majątku zachowanego po niemieckich szkołach wyższych⁸. Zniszczenia ich bazy lokalowej sięgały około 60%, z czego 38 budynków uznano za całkowicie zniszczone. Najmniejsze straty poniosła zabudowa byłej Wyższej Szkoły Technicznej, a na Uniwersytecie Wrocławskim obiekty należące do fakultetu medycznego oraz kierunków rolniczych i humanistycznych. Największe zniszczenia dotknęły bazę materialną uniwersyteckich studiów nauk ścisłych i przyrodniczych, gmach główny uczelni oraz Bibliotekę Uniwersytecką na Piasku. Poważnie uszkodzona była również siedziba dawnej niemieckiej Akademii Sztuk Pięknych przy placu Polskim⁹. W pierwszych krokach skupiono się na zabezpieczeniu ocalałych budynków przez ich doraźne remonty. Zajmowano również obiekty instytucji badawczych niezwiązanych wcześniej z uczelniami, a także szkół czy urzędów, które po adaptacji zastąpić mogły budynki zniszczone w czasie działań wojennych. Sytuację komplikował fakt, iż część z poniemieckich obiektów uczelnianych jeszcze przez kilka miesięcy znajdowała się w rękach sowieckich władz wojskowych. W pierwszych dniach sierpnia 1945 r. do dyspozycji tworzących się pierwszych polskich uczelni – Uniwersytetu Wrocławskiego i Politechniki Wrocławskiej – pozostawało już łącznie 80 budynków. Do momentu rozpoczęcia oficjalnej działalności obu uczelni w dniu 15 listopada 1945 r. udało się z udziałem pracowników naukowych i studentów pokryć 36 tys. m² dachów oraz wstawić 20 tys. m² szyb. Prace te były prowadzone w warunkach niedoboru środków finansowych, materiałów budowlanych oraz fachowej siły roboczej. Koszt odbudowy Uniwersytetu i Politechniki szacowano na około 400 mln zł. Tymczasem połączona uczelnia otrzymała na ten cel w 1946 r. – 13, a w 1947 r. – 23 mln zł. W takich warunkach odbudowa musiała mieć po części charakter prowizoryczny i być kontynuowana także w okresie późniejszym. W kolejnych kilku latach do grona uczelni wrocławskich dołączyły kolejno Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Pięknych (1946 r.), Wyższa Szkoła Handlowa (1947 r.) oraz Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna (1948 r.). Obie wyższe szkoły artystyczne rozpoczynały swoją działalność od remontu i adaptacji pozyskanych od władz miasta obiektów. Wyższa Szkoła Handlowa zaś, nie mając jeszcze własnej siedziby, w pomieszczeniach Uniwersytetu Wrocławskiego¹⁰.

⁸ Były to: Uniwersytet Wrocławski (1811-1945), Wyższa Szkoła Techniczna (1910-1945) oraz Akademia Sztuk Pięknych (1911-1932).

⁹ Wszystkie użyte w tekście nazwy ulic pochodzą z okresu po 1945 r.

¹⁰ J. Fiema, *Organizacja*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1, Wrocław 1959, s. 23-36; W. Floryan, wyd. cyt., s. 7-9; D. Kanafa, *Z dziejów Uczelni*, [w:] *Akademia Muzyczna im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu. 50 lat 1948-1998*, red. D. Kanafa, s. 12-14; W. Wrzesiński, wyd. cyt.,

Lata 1950-1960. Czas zastoju

Okolo 1950 r. wprowadzane stopniowo zmiany polityczne, prawne i administracyjne zmieniły zasadniczo uwarunkowania funkcjonowania szkolnictwa wyższego. Nadszedł okres naśladownictwa wzorów sowieckich, co oznaczało daleko idącą centralizację, przyśpieszony wzrost ilościowy, zmiany strukturalne charakteryzujące się priorytetowym rozwojem kierunków technicznych oraz funkcjonowanie w ramach systemu planowania. Dla wrocławskiego ośrodka szkolnictwa wyższego przyniosło to rozdzielenie Uniwersytetu i Politechniki (1951 r.), a także usamodzielnienie kilku wydziałów uniwersyteckich. Doprowadziło także do powołania nowych uczelni: Akademii Medycznej i Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego (1950 r.) oraz Wyższej Szkoły Rolniczej (1952 r.). Upaństwowiono wówczas również Wyższą Szkołę Handlową, przemianowując ją na Wyższą Szkołę Ekonomiczną (1950 r.), oraz istotnie zmieniono profil działalności uczelni plastycznej, dążąc do przekształcenia jej w szkołę wzornictwa przemysłowego (1949 r.). Dopiero wraz ze zmianą sytuacji politycznej w Polsce, okolo 1956 r., w ramach względnej liberalizacji systemu komunistycznego przywrócono pewną samodzielność szkół wyższych oraz zmniejszono nieco ilościowe zadania w zakresie kształcenia kadr¹¹.

Mimo różnych uwarunkowań funkcjonujących w pierwszej i drugiej połowie dekady lat 50., okazało się, że był to w całości okres wyraźnego zastoju, jeśli chodzi o przyrost substancji budowlanej uczelni wrocławskich. Zarówno wtedy, gdy forsownie zwiększano rozmiary kształcenia, jak i później, gdy to tempo zmniejszono, zasoby uczelni bazowały nadal głównie na obiektach pozyskanych w pierwszych latach powojennych. Przejęto wprawdzie od władz miasta pewną liczbę kolejnych budynków, ale były to głównie obiekty stare, wymagające kosztownych i długotrwałych remontów. Nawet ich uruchomienie nie rozwiązywało narastających wraz z przyrostem liczby studentów problemów lokalowych. Poza nielicznymi wypadkami, dotyczącymi głównie Politechniki Wrocławskiej oraz WSR, nie udało się doprowadzić na większą skalę do wybudowania nowych obiektów. Niemal dziesięcioletni okres przerwy w realizacji inwestycji dla szkolnictwa wyższego we Wrocławiu budził głębokie zaniepokojenie nie tylko tutejszych środowisk naukowych, ale także wojewódzkiej instancji PZPR, która zwracała się do władz centralnych o przyznanie odpowiednich środków finansowych i technicznych na realizację pożądanych inwestycji. Niestety

s. 205-235; *Kiedy artysta był twórcą historii. Wybór źródeł do historii Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu*, wybór i opracowanie K. Popiński, [w:] *Zeszyty Naukowo-Artystyczne Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu*, nr 5 – 2006/2007, s. 17-68; K. Popiński, *Rola szkolnictwa wyższego w rozwoju społeczno-ekonomicznym i kulturalnym Dolnego Śląska w latach 1945-1989*, *Kwartalnik „Pamięć i Przyszłość”*, nr 3/2012 (17), s. 6-8; J. Chumiński, *Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu (1947-1950)*, [w:] *Księga 60-lecia Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu*, Wrocław 2007, s. 17-83; M. Burak, K. Dackiewicz, P. Pregiel, wyd. cyt., s. 179-224.

¹¹ K. Popiński, *Rola edukacji na poziomie wyższym w modernizacji ...*, s. 239-241; K. Popiński, *Rola szkolnictwa...*, s. 8-14.

w Warszawie pokutował pogląd, że wrocławskie uczelnie mają wystarczającą bazę lokalową, i monity te przynosiły bardzo ograniczony skutek. Tymczasem większość obiektów należących do wrocławskich uczelni u schyłku lat 50. pochodziła sprzed I wojny światowej, natomiast liczba pracowników uczelni i studentów wzrosła 7-krotnie w stosunku do okresu sprzed 1945 r.¹²

Ostatecznie lata 50. przyniosły ogólny przyrost bazy lokalowej o około 1/3, przy czym był on bardzo nierówny, gdy chodzi o poszczególne uczelnie. O ile zasób Politechniki wzrósł blisko 2,5 razy, a WSR i WSWF około 2 razy, to pozostałych uczelni niemal w ogóle. Uniwersytet, WSE, Akademia Medyczna czy uczelnie artystyczne, pozbawione niemal zupełnie możliwości budowania nowych obiektów, musiały poprzestać na przejmowaniu, często w drodze zamiany, starych, przedwojennych budynków i prowadzeniu ograniczonych prac remontowo-adaptacyjnych¹³.

Nowe obiekty uczelniane budowane w tym czasie architektonicznie nawiązywały po części do modernizmu lat 30. (np. zespół budynków Wydziału Mechanicznego Politechniki przy ul. Ignacego Łukasiewicza 7-9) bądź realnego socjalizmu (np. zespół budynków Wydziału Budownictwa Lądowego i Elektrycznego Politechniki, pl. Grunwaldzki 1-9). Zwłaszcza te ostatnie mieściły się estetyce innych wrocławskich przedsięwzięć budowlanych tego okresu, jak budowa Kościuszkowskiej Dzielnicy Mieszkaniowej, i były wpisane do przyjętego w maju 1949 r. Generalnego Planu Zagospodarowania Wrocławia¹⁴.

Lata 1961-1980. Inwestycje

Od początku lat 60. rozpoczął się okres istotnych zmian organizacyjnych w uczelniach. Zwiększano rozmiary i formy kształcenia, dążąc, we współpracy z administracją i zakładami pracy, do rozwoju studiów dla pracujących, w tym także w ramach zamiejscowych ośrodków nauczania. Po kilku latach przygotowań, na przełomie lat 60. i 70., podjęto działania na rzecz zastąpienia katedr przez znacznie większe jednostki organizacyjne, jakimi były instytuty. Ich powołanie miało skokowo zwiększyć efektywność naukowo-badawczą oraz dydaktyczną szkolnictwa wyższego i zwiększyć jego zdolność do współpracy z gospodarką narodową. Przełom lat 60. i 70. to jednocześnie okres względnie największych nakładów na szkolnictwo wyższe¹⁵.

¹² *Szkolnictwo wyższe i nauka. Ogólna charakterystyka wrocławskiego środowiska naukowego i wyższych uczelni*, 1964 r., AP we Wrocławiu, zespół KW PZPR, Wydział Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, 1964 r., sygn. 74/XVIII/25, s. 4- 6, 62-76.

¹³ T. Kodelska-Łaszek, *Potrzeby budowlane szkolnictwa wyższego w Polsce*, Warszawa 1976, Aneks: tabela 1.

¹⁴ *Wrocław – jego dzieje i kultura*, red. Z. Świechowski, Warszawa 1978, s. 452, 470; *Atlas Architektury Wrocławia*, t. 1, red. J. Harasimowicz, Wrocław 1997, s. 157.

¹⁵ J. Tymowski, *Organizacja szkolnictwa wyższego w Polsce*, Warszawa 1975, s. 34-70; J. Kluczyński, *Szkolnictwo wyższe w czterdziestolecu Polski Ludowej*, Warszawa – Kraków 1986, s. 9-11; K. Popiński, *Rola edukacji...*, s. 241-242; tenże, *Rola szkolnictwa...*, s. 15-18, 21-24; tenże,

Wzrost liczby studiujących związany z wyżem demograficznym obciążył nadmiernie wolniej rozwijaną bazę lokalową uczelni i pogorszył w latach 60. wszystkie podstawowe wskaźniki w tym względzie. W latach 1961-1970 liczba studiujących w uczelniach podlegających Ministerstwu Oświaty i Szkolnictwa Wyższego wzrosła od 114 tys. osób w 1960 r. do 283 tys. w 1970 r. (tj. o 148%). Przyniosło to spadek kubatury obiektów naukowo-dydaktycznych przypadającej na 1 studenta. W 1960 r. wskaźnik ten wynosił jeszcze 89 m³, w 1965 r. już tylko 64,9 m³, a w 1970 r. 59,6 m³. Wzrost obciążenia bazy lokalowej dotyczył w pierwszej mierze preferowanych przez politykę państwa kierunków technicznych, rolniczych i eksperymentalnych, charakteryzujących się szczególnie dużymi potrzebami lokalowymi i wyposażeniami. Równoległe zachodził proces powiększania się niedoboru miejsc i kubatury w stosunku do rosnących potrzeb w zakresie bazy socjalnej oraz sportowo-rekreacyjnej dla studentów i pracowników uczelni. Obserwowany tu spadek zahamowany został dopiero w drugiej połowie lat 70., zarówno dzięki inwestycjom w szkolnictwo prowadzonym w drugiej połowie lat 60. i pierwszej połowy lat 70., jak i dzięki niżowi demograficznemu. U schyłku lat 70. na 1 studenta przypadało ponad 70 m³. Pogorszenie się warunków kształcenia skłoniło ministerstwo do opracowania na początku lat 70. programu dodatkowych przedsięwzięć inwestycyjnych i zabezpieczenia wykonawstwa inwestycji dla szkolnictwa wyższego. Wytyczną dla tego planu było uzyskanie wskaźnika kubatury przypadającej na 1 studenta na poziomie 70 m³, a w 1980 r. – 90 m³, tj. przywrócenie stanu z 1960 r.¹⁶

W takich warunkach od 1961 r. także we wrocławskim ośrodku szkolnictwa wyższego obserwować było można wzmoczony ruch inwestycyjny. Narastał on, podobnie jak w całym kraju, przez całe lata 60., i osiągnął swoje apogeum w pierwszej połowie lat 70., stopniowo zaś wyhamował w drugiej połowie tej dekady wskutek narastającego kryzysu ekonomicznego. Realizacja inwestycji napotykała trudności w zakresie wykonawstwa i dostępności materiałów. Budowy przeciągały się i nie sposób było realizować w terminie założeń kolejnych planów. Niemniej ogół środków przeznaczanych na inwestycje skokowo rósł, zwłaszcza w wypadku Politechniki, WSR i WSE oraz, po raz pierwszy (i ostatni), Uniwersytetu. W latach 1961-1964 zaplanowano ogółem środki i limit inwestycyjny w wysokości 75,5 mln zł, w latach 1966-1970 zaś na ponad 400 mln zł. Stanowiło to trzykrotny wzrost w stosunku do przewidywanego

Zamiejscowe ośrodki nauczania wrocławskich szkół wyższych przed 1989 r.”, [w:] *Nauki Społeczne*, nr 2 (6) 2012, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 2012, s. 149-179.

¹⁶ *Notatka w sprawie rozmieszczenia ośrodków szkolnictwa wyższego w Polsce oraz ich bazy naukowo-dydaktycznych i socjalno-bytowych*, kwiecień 1969, KC PZPR, Wydział Nauki i Szkolnictwa Wyższego, sygn. B 59437, s. 83-84; *Ocena aktualnego stanu szkolnictwa wyższego w Polsce*, Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa, marzec 1972, Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego – Departament Planowania i Finansowania 179/7, s. 27-28; *Program działalności MNSzWiT w zakresie tworzenia warunków dla rozwoju nauki i techniki oraz przygotowania kadr z wykształceniem wyższym dla gospodarki narodowej*, Warszawa, lipiec 1972, AAN, KC PZPR, Wydział Nauki i Szkolnictwa Wyższego, sygn. LVIII/354, s. 21; J. Kluczyński, wyd. cyt., s. 67-68.

wykonania planu z pierwszej połowy lat 60. Większość tych inwestycji skupiona była w rejonie placu Grunwaldzkiego, a ich niepełna realizacja, uwzględniająca kolejne tytuły inwestycyjne, w tym także odnoszące się do bazy socjalnej, przeciągnęła się do schyłku lat 70. W latach 1961-1980 największe uczelnie wrocławskie zyskały kilkadziesiąt nowych obiektów, co w dość istotny sposób poprawiało warunki ich funkcjonowania. W większości jednak wypadków obiekty te, mimo że prowizoryczne, wobec ustania do końca lat 70. ruchu inwestycyjnego, musiały służyć jeszcze przez nawet całe dziesięciolecia¹⁷.

Realizacja nowych gmachów uczelni wrocławskich po 1960 r. nawiązywała architektonicznie w coraz większym stopniu do dominujących wówczas budynków wznoszonych w technologii wielkopłytywowej (np. kompleks obiektów Politechniki w rejonie ulicy Janiszewskiego i Norwida, przeznaczonych dla Wydziału Elektroniki oraz Wydziału Chemicznego, zespół klinik WSR przy ulicy Grunwaldzkiej). Jako najwartościowszy architektonicznie obiekt naukowo-dydaktyczny tamtych czasów określa się zespół budynków Instytutów Matematyki i Chemii Uniwersytetu przy placu Grunwaldzkim 2-4, ulicy Fryderyka Joliot-Curie, zwłaszcza jego częściowo monolityczno-żelbetowe audytorium, nawiązujące do wzorców modernistycznych, zrealizowane w latach 1968-1972 według projektu Krystyny i Mariana Barskich. W latach 70. wobec braków odpowiednich środków finansowych czy wykonawczych wznoszono również dla uczelni tymczasowe parterowe pawilony prefabrykowane typu „Namysłów”, które z założenia miały służyć tylko przez kilka lat, do czasu realizacji docelowych inwestycji¹⁸.

Lata 1980-1989

U schyłku lat 70. Polska weszła stopniowo w fazę pogłębiającego się kryzysu ekonomicznego. Szkolnictwo wyższe zostało głęboko dotknięte jego skutkami. Znacznie spadły nakłady finansowe z budżetu oraz liczba i wartość zamówień przedsiębiorstw gospodarki narodowej, które same borykały się z ogromnymi trudnościami. Następowala degradacja niedoinwestowanego wyposażenia uczelni oraz ograniczenie aktywności naukowo-badawczej szkół wyższych. Zjawisk tych nie udało się już ograniczyć do końca istnienia PRL-u. Dla uczelni wrocławskiego ośrodka szkolnictwa wyższego okres ten przyniósł załamanie współpracy z podmiotami gospodarczymi oraz zastój inwestycyjny. Liczba studentów zmniejszyła się o blisko 1/3, a ograniczeniu uległy zwłaszcza studia dla pracujących. Wskutek stagnacji liczby

¹⁷ *Szkolnictwo wyższe i nauka. Ogólna charakterystyka wrocławskiego środowiska naukowego i wyższych uczelni*, 1964, [w:] AP we Wrocławiu, KW PZPR, Wydział Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, 1964 r., sygn. 74/XVIII/25, s. 5-6; *Niektóre węzłowe problemy szkolnictwa wyższego we Wrocławiu*, VI 1966, AAN, KC PZPR, Wydział Nauki i szkolnictwa Wyższego, sygn. 237/XVI – 335, na podstawie: tabela nr 13 i 14.

¹⁸ *Atlas Architektury Wrocławia...*, s. 157; W. Kononowicz, *Historyczne uwarunkowania nadodrzańskiej panoramy – plac Powstańców Warszawy*, [w:] *Wrocław a Odra*, red. G. Roman, J. Waszkiewicz, M. Miłkowski, Wrocław 1999, s. 240-241.

studiujących w polskich uczelniach wskaźnik kubatury przypadającej na 1 studenta wynosił około 70 m³ i nie pogorszył się znacznie¹⁹.

Na początku lat 80. szkoły wyższe Wrocławia posiadały łącznie co najmniej 145 budynków wykorzystywanych do celów naukowo-dydaktycznych, 36 domów studenckich, a także dziesiątki innych obiektów pomocniczych, głównie zaplecza gospodarczego²⁰. W 1984 r. łączna powierzchnia bazy lokalowej wrocławskich szkół wyższych wynosiła 689,7 tys. m² (w tym: naukowo-dydaktyczna 389,2; socjalna 184,0, administracyjno-gospodarcza oraz inna – 116,5)²¹.

Tabela 1. Liczba studentów i pracowników naukowo-dydaktycznych (w nawiasie) wrocławskich szkół wyższych 1945-1989

Uczelnie	1945/1946	1949/1950	1962/1963	1970/1971	1980/81	1988/1989
Uniwersytet Wrocławski	1 980	8 432	6 518	10 532	12 391	11 315
Politechnika Wrocławska	873	2 322	5 606	11 108	10 323	6 382
Akademia Ekonomiczna	0	2 376	2 257	4 503	6 371	3 858
Akademia Rolnicza	0	0	2 202	4 002	6 324	3 325
Akademia Medyczna	0	0	2 351	2 638	4 296	3 533
Akademia Wychowania Fizycznego	0	0	501	878	2 378	1 572
Akademia Muzyczna	0	61	222	254	380	464
Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych	0	179	211	250	282	300
Ogółem	2 853 (377)	13 370 (1 434)	19 868 (2 976)	34 165 (3 570)	42 745 (5 893)	30 749 (6 238)

Źródło: Rocznik Statystyczny Wrocławia 1946-1989.

Istniejący zespół budynków i urządzeń technicznych tworzących bazę uczelni wrocławskich w przeważającej mierze nadal stanowiły obiekty o przestarzałych

¹⁹ J. Kluczyński, wyd. cyt., s. 67-68; K. Popiński, *Rola edukacji ...*, s. 242-246; tenże, *Rola szkolnictwa...*, s. 18-19.

²⁰ *Charakterystyka pomieszczeń dydaktycznych wyższych uczelni Wrocławia – Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna we Wrocławiu – materiały na posiedzenie Kolegium Rektorów 1980/81*, Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, s. 1-11,

²¹ *Studium szkolnictwa wyższego i nauki we Wrocławiu wg stanu na 31.12.94 r.*, oprac. E. Okrasa, Urząd Miejski Wrocławia, Wydział Architektury, Urbanistyki i Geodezji – Dział Planowania Przestrzennego, Wrocław 1995 r.

rozwiązaniach funkcjonalnych i architektonicznych pierwotnie projektowanych dla innych funkcji. Nasilające się od schyłku lat 70. ograniczenia inwestycyjne zmuszały uczelnie do prowadzenia żmudnych i kosztownych remontów, modernizacji i adaptacji. Większość tych prac była prowadzona również w obiektach posiadających charakter zabytkowy. Mimo że niektóre z obiektów zostały w drodze remontów, modernizacji i przebudowy przystosowane do potrzeb szkolnictwa wyższego, to jednak większość nie stwarzała warunków dla właściwego prowadzenia procesu naukowego i dydaktycznego. Podobnie rzecz miała się z bazą mieszkaniową i socjalno-bytową dla studentów. Ponieważ część starszych obiektów bywała wyłączana na czas remontów z eksploatacji, to sytuacja niewiele poprawiła się nawet wówczas, kiedy liczba studentów spadała. Ograniczenie inwestycji spowodowane było zarówno spadkiem nakładów finansowych dla poszczególnych uczelni ze strony nadzorujących je resortów, pogarszającą się dostępnością materiałów budowlanych oraz brakiem wolnych mocy przerobowych przedsiębiorstw budowlano-montażowych we Wrocławiu²².

4. Baza lokalowa poszczególnych uczelni

Początkowo baza lokalowa **Uniwersytetu Wrocławskiego** składała się z ocalałych w całości lub częściowo nielicznych budynków po dawnym uniwersytecie niemieckim i kilku zaadaptowanych na ten cel budynków czynszowych i biurowych. Dalsze remonty poprawiały sytuację, ale nie odpowiadały rosnącym potrzebom. Tworzący się Wydział Prawa otrzymał na swoje potrzeby początkowo dwa obiekty – budynek przy ulicy Urszulanek nr 22-26 oraz zachodnie skrzydło gmachu głównego. Katedry Wydziału Humanistycznego swą pierwotną siedzibę znalazły w budynkach przy ulicy Szewskiej 36, 48, 49 oraz przy placu Nankiera 4. Instytuty Wydziału Przyrodniczego ulokowano w ocalałym skrzydle budynku na terenie Ogrodu Botanicznego, w gmachu przy ulicy Cybulskiego 30, a także czasowo przy ulicy Prusa 53. Wobec faktu, że budynki dawnych niemieckich instytutów chemii, fizyki i matematyki były całkowicie zniszczone, działalność naukową i dydaktyczną wydziału rozpoczęto i długo prowadzono we współpracy z Politechniką Wrocławską i na terenie jej obiektów. Po tragicznym w skutkach pożarze, który w maju 1945 r. zniszczył dawną Bibliotekę Uniwersytecką na Piasku, nową jej siedzibą stały się 4 adaptowane budynki przy ulicy Szajnochy²³.

²² *Materiały Kolegium Rektorów Szkół Wyższych...*, s. 15-16.

²³ *Sprawozdanie Heleny Okręt z delegacji do Wrocławia na wyższe uczelnie z dn. 18-21.08.1949 r.*, AAN, KC PZPR – Wydział Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 237/XVI – 25, s. 1-3; T. Bigo, *Wydział Prawa*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1, Wrocław 1959, s. 118-119; W. Floryan, *Uniwersytet Wrocławski...*, s. 1-30; S. Hubert, *Wydział Prawa i Administracji*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1970. Księga Jubileuszowa*, red. W. Floryan, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 111-114; J. Łanowski, *Wydział Filologiczny*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1970. Księga Jubileuszowa*, red. W. Floryan, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 1-30; K. Sembrat, *Wydział Nauk Przyrodniczych*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1,

W latach 50. Uniwersytet Wrocławski, po wydzieleniu wydziałów medycznego, rolniczego, weterynaryjnego oraz Studium Wychowania Fizycznego, dysponował 28 budynkami naukowo-dydaktycznymi. Wszystkie zostały wybudowane jeszcze przed II wojną światową, a 5 z nich miało charakter zabytkowy. Do końca lat 50. baza lokalowa uczelni nie powiększyła się o żaden nowy budynek. Był to ewenement nie tylko na skalę samego Wrocławia, ale nawet całej Polski. Obiekty uniwersyteckie były nie tylko stare i w złym stanie technicznym, ale również rozrzucone po okolicach Starego Miasta i Śródmieścia, co utrudniało funkcjonowanie uczelni. Plany inwestycji i budowy nowych obiektów odkładane były przez władze zwierzchnie na później. Tymczasem poprzestać musiano na remontach i adaptacjach starych budynków. W 1958 r. rozpoczęła się przeprowadzka Wydziału Filologicznego do otrzymanych od władz miejskich kompleksu gmachów poklasztornych przy ulicy Grodzkiej 12 i placu Nankiera 15. Wyprowadzka filologów poprawiła sytuację lokalową Wydziału Filozoficzno-Historycznego, który zajął opróżnione pomieszczenia w budynkach przy ulicy Szewskiej 36, 48 i 49. W dekadzie lat 50. Wydział Prawa i Administracji, mimo stałego powiększania się, nie pozyskał żadnej nowej przestrzeni użytkowej. Nie zmieniła się również sytuacja Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii, który chociaż wyodrębnił się organizacyjnie, to jednak pozostawał nadal uzależniony od bazy lokalowej Politechniki. Nieco lepsza stała się stopniowo sytuacja Wydziału Nauk Przyrodniczych, którego instytuty zajmowały od lat 50. coraz większą część gmachu przy ul. Cybulskiego 30, część wschodniego skrzydła gmachu głównego, budynek przy ul. Kuźniczej 35 oraz odbudowany ostatecznie gmach przy ul. Sienkiewicza 21. Dokonano także rekonstrukcji Ogrodu Botanicznego. W 1959 r. Biblioteka Uniwersytecka powiększyła się o wyremontowany budynek na Piasku, co jednak wobec nieustannego zwiększania się jej potrzeb tylko czasowo poprawiło jej sytuację lokalową²⁴.

Wrocław 1959, s. 172-181; J. Morgentaler, *Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1, Wrocław 1959, s. 141-146; S. Nawara, *Biblioteka Uniwersytecka*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1, Wrocław 1959, s. 319- 323.

²⁴ *Referat na konferencję z udziałem wrocławskich pracowników nauki oraz przedstawicieli Komisji Nauki KW PZPR we Wrocławiu pt. „O dalszy rozwój wrocławskiego środowiska naukowego”*, Wydział Propagandy KW PZPR we Wrocławiu, Wrocław, kwiecień 1960 r., AAN, zespół KC PZPR, Wydział Nauki i Oświaty, sygn. 237/XVI – 329, s. 69-70; W. Floryan, wyd. cyt., s. 14; *Sprawozdanie rektorskie*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1956-1959*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1964s. 30-34; S. Rospond, *Wydział Filologiczny*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1956-1959*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1964, s. 92; J. Łanowski, wyd. cyt., s. 33-34, M. Chamcówna, *Wydział Filozoficzno-Historyczny*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1956-1959*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1964, s. 116; W. Floryan, wyd. cyt., s. 14; J. Morgentaler, *Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1, Wrocław 1959, s. 141-146; K. Sembrat, *Wydział Nauk Przyrodniczych*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1, Wrocław 1959, s. 172-181; *Sprawozdanie rektorskie*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1956-1959*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1964, s. 30-34; W. Wrzesiński, wyd. cyt., s. 283-287.

W drugiej połowie lat 60. rozpoczęły się od dawna wyczekiwane inwestycje budowlane Uniwersytetu Wrocławskiego. Nowe obiekty zlokalizowane w rejonie pomiędzy mostami Grunwaldzkim a Pokoju otrzymał przede wszystkim Wydział Nauk Matematyczno-Fizyczno-Chemicznych. W grudniu 1968 r. ukończona została również rozbudowa głównej siedziby Wydziału Prawa. Pomijając jednak jeszcze kilka obiektów socjalnych, było to już wszystko, na co uczelnia mogła liczyć. Okres lat 60. i 70. nie przyniósł specjalnych zmian lokalowych dla Wydziału Filologicznego. Kontynuowana była przeprowadzka jednostek wydziałowych do gmachu przy placu Nankiera. Wiosną 1974 r. deficyt powierzchni użytkowej na Uniwersytecie szacowano na 300 tys. m². Wszystkie kolejne plany upadały z powodu braku finansowania. Lata 80., zwłaszcza pierwsza ich połowa, to okres całkowitego zastoju inwestycyjnego dla Uniwersytetu Wrocławskiego. Na początku dekady uczelnia dysponowała około 45 obiektami naukowo-dydaktycznymi i liczba ta do schyłku dekady w praktyce nie uległa większym zmianom. W związku ze spadkiem liczby studentów w latach 80. deficyt lokalowy Uniwersytetu zmniejszył się. W końcówce lat 80. odrestaurowane kamieniczki przy placu Uniwersyteckim stały się siedzibą Instytutu Bibliotekoznawstwa i Wydawnictwa Uniwersyteckiego²⁵.

Politechnika Wroclawska rozpoczynała działalność z 7 budynkami znajdującymi się w kwartale ograniczonym ulicami Norwida, Smoluchowskiego, Łukasiewicza oraz Wybrzeżem Stanisława Wyspiańskiego. Pierwszym przejętym w tym rejonie obiektem była siedziba Instytutu Chemii. Następne były budynki Instytutu Elektrotechnicznego, Laboratorium Obrabiarek, Laboratorium Maszynowego oraz sam gmach główny. W sierpniu 1945 r. Politechnika przejęła 7 obiektów po niemieckim Instytucie Badań Węgla przy ulicy Gdańskiej 7/9. Były to pierwsze budowle o przeznaczeniu laboratoryjnym i dydaktycznym poza rejonem jej głównej siedziby. Zostały one oddane do dyspozycji katedr chemii technicznej. Gmach Instytutu Hutniczego przejęty został w grudniu 1945 r. Oparta na obiektach dawnej „Technische Hochschule” baza lokalowa Politechniki Wrocławskiej wskutek szybko rosnącej liczby studentów i pracowników okazała się niewystarczająca. Zaplanowana była na znacznie mniejszą liczbę osób. Wobec stałego rozwoju działalności naukowo-badawczej i dydaktycznej starano się powiększać posiadaną bazę. W roku akademickim 1949/1950 przejęto gmach dawnej niemieckiej szkoły budowlanej przy ulicy Prusa 53/55. W latach 1948-1949 na narożnej działce przy ulicy Ignacego Łukasiewicza i Mariana Smoluchowskiego wzniesiono pierwszy wybudowany po wojnie budynek Politechniki Wrocławskiej. W tym parterowym budynku ulokowano Katedrę Obróbki Metali. Ostatecznie w latach

²⁵ St. Buczek, M. Kujawski, *Inwestycje szkolnictwa wyższego we Wrocławiu*, [w:] *Kalendarz Wrocławski 1970*, s. 210-216; W. Floryan, wyd. cyt., s. 17; S. Hubert, *Wydział Prawa i Administracji*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1970. Księga Jubileuszowa*, red. W. Floryan, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 111-114; J. Łanowski, wyd. cyt., s. 33-34; *Charakterystyka pomieszczeń dydaktycznych...*, s. 1-11, s. 35-45; W. Wrzesiński, wyd. cyt., s. 283-287, 315-316, 324, 334, 343, 356.

1945-1949 Politechnika Wrocławska przejęła i wyremontowała budynki o łącznej kubaturze 239 000 m³ ²⁶.

Na przełomie lat 40. i 50. rozpoczęto pierwsze poważniejsze inwestycje budowlane na Politechnice Wrocławskiej. Wysiłek ten był kontynuowany w kolejnych latach i był ewenementem w skali wrocławskiego ośrodka. Inwestycje na Politechnice wynikały z priorytetu przejętego przez państwo zmierzające do przyspieszonej industrializacji. Ich celem było przystosowanie zaplecza dydaktycznego Politechniki do nowych zadań, wynikających z zainicjowanej w 1948 r. reformy studiów technicznych, w tym głównie rozwoju procesu kształcenia kadr dla przemysłu. W latach 1949-1951 na bazie fundamentów niedokończonyj siedziby niemieckich instytutów chemicznych w narożniku dzisiejszej ulicy Łukasiewicza i Wybrzeża Wyspiańskiego wybudowano nową siedzibę Instytutu Chemii, przeprowadzając jednocześnie adaptację budynku starego Instytutu Chemii. Inną poważną inwestycją Politechniki Wrocławskiej była realizacja w latach 1949-1953 przy ulicy Łukasiewicza 7/9 siedziby Wydziału Mechanicznego. Na przełomie 1954/1955 przy placu Grunwaldzkim 13 przekazano do użytku gmach Wydziału Elektrycznego. W 1953 r., w trakcie budowy budynku przy placu Grunwaldzkim 9, zapadła decyzja o likwidacji Wydziału Lotniczego Politechniki Wrocławskiej. Gmach przekazano do dyspozycji Wydziału Mechanizacji Rolnictwa, a w 1958 r. – Wydziału Inżynierii Sanitarnej. Ponadto w latach 50. przy placu Grunwaldzkim powstały dwa nowe obiekty mieszczące Instytuty: Budownictwa, Geotechniki, Podstaw Elektrotechniki i Elektrotechnologii oraz Inżynierii Ochrony Środowiska. Następnie oddano budynki Instytutu Chemii i Technologii Nafty i Węgla, Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych oraz rozbudowano szereg istniejących obiektów dydaktycznych. Łącznie w latach 1950-1960 wzniesiono dla Politechniki 7 nowych obiektów naukowo-dydaktycznych oraz zaplecza gospodarczego o łącznej kubaturze 196 864 m³. Inwestycje na Politechnice dokonane w dekadzie lat 50. znacząco powiększyły bazę i możliwości uczelni. Nie tylko w kręgach jej pracowników, ale także wojewódzkich władz partyjnych dostrzegano jednak braki i ograniczenia oraz konieczność dalszych inwestycji²⁷. Nowy cykl inwestycyjny na Politechnice Wrocławskiej rozpoczął się w połowie lat 60. Obejmował on budowę oraz adaptację obiektów położonych głównie w rejonie placu Grunwaldzkiego oraz ulic Janiszewskiego, Norwida i Wybrzeża Wyspiańskiego. Tempo inwestycji rosło w latach 60., a szczególnie intensywne było w latach 1969-1974, kiedy łącznie nakłady inwestycyjne

²⁶ *Politechnika Wrocławska w okresie dziesięciolecia 1945-1955*, Warszawa 1957, s. 27, 33, 78; R. Czocho, wyd. cyt., s. 189-192; R. Zawadzki, wyd. cyt., s. 75-76; J. Rozynek, *Z dziejów Politechniki Wrocławskiej (1945-1951)*, [w:] *Studia i materiały z dziejów Uniwersytetu Wrocławskiego*, t. IV, Wrocław 1995, s. 111-112; M. Burak, K. Dackiewicz, P. Pregiel, wyd. cyt., s. 181-183, 183-185, 223-224.

²⁷ *Sprawozdanie z delegacji do Wrocławia przedstawiciela Wydziału Nauki, Oświaty i Szkolnictwa Wyższego Komitetu Centralnego PZPR*, 24 sierpnia 1949. AAN, KC PZPR, Wydział Nauki i Szkolnictwa Wyższego, sygn. 237/XVI – 25, s. 76; *Referat na konferencję z udziałem wrocławskich pracowników nauki...*, s. 67-69; R. Zawadzki, wyd. cyt., s. 85; 239-246; R. Czocho, wyd. cyt., s. 189-192; M. Burak, K. Dackiewicz, P. Pregiel, wyd. cyt., s. 239-246, 303-306.

sięgnęły ponad pół miliarda złotych. Do schyłku lat 60. pozyskano tam lub wybudowano wiele nowych obiektów. Był wśród nich dwukondygnacyjny obiekt laboratoryjny, który najpierw został siedzibą Katedry Konstrukcji Żelbetowych oraz Katedry Budowy Mostów, a później Instytutu Budownictwa. W 1971 r. oddano do użytku pięciokondygnacyjną siedzibę Instytutu Konstrukcji i Eksploatacji Maszyn przy ulicy Mariana Smoluchowskiego. W tym samym roku pozyskano parterowy budynek dla Instytutu Gospodarki Wodnej. W 1972 r. ukończono trwającą 4 lata dobudowę trzech dodatkowych skrzydeł nowszej części gmachu głównego. W 1978 r. przy Wybrzeżu Wypiańskiego 41 powstał dwukondygnacyjny budynek laboratoryjno-dydaktyczny dla Instytutu Technologii Nieorganicznej i Nawozów Mineralnych. Swoje siedziby znalazły również inne jednostki, w tym Instytut Elektroniki przy ulicy Smoluchowskiego, Instytut Cybernetyki Technicznej, Instytut Telekomunikacji i Akustyki, Instytut Technologii Elektronowej, Instytut Inżynierii Chemicznej i Urządzeń Ciepłych, Instytut Układów Elektromaszynowych, Instytut Elektrotechniczny, Instytut Inżynierii Łądowej, Instytutu Matematyki, Instytut Geotechniki oraz instytuty Wydziału Chemicznego. Poza głównym obszarem lokalizacji inwestycji Politechniki pozyskano lub wybudowano również kilka innych obiektów naukowo-dydaktycznych. W listopadzie 1970 r. uczelnia pozyskała czterokondygnacyjny budynek z przybudówką przy ulicy Zygmunta Krasińskiego, gdzie ulokowano Zakład Aparatury Naukowej. W 1971 r. zakończono budowę kilku obiektów przy ulicy Gdańskiej 7/9 dla Katedry Technologii Tworzyw Sztucznych, a następnie Instytutu Chemii i Technologii Nafty i Węgla. Intensywnie rozbudowywano bazę administracyjną, gospodarczą i socjalną uczelni²⁸.

W latach 80. zaprzestano na Politechnice większych inwestycji budowlanych. Jedynymi wyjątkami były stosunkowo niewielkie budynki o charakterze dydaktycznym, socjalnym i gospodarczym, których budowę czy adaptację rozpoczęto jeszcze w poprzedniej dekadzie. Na początku dekady uczelnia dysponowała 37 obiektami naukowo-dydaktycznymi²⁹.

Utworzona w 1951 r. **Wyższa Szkoła Rolnicza we Wrocławiu** posiadała początkowo wysoce niewystarczającą bazę lokalową. Był nią głównie gmach dawnego niemieckiego Instytutu Rolnictwa przy ulicy Norwida 25, gdzie w latach 1945-1950 zmuszone były się pomieścić dwa dynamicznie rozwijające się wydziały – Rolnictwa i Medycyny Weterynaryjnej. W 1950 r. oddano do użytku nową siedzibę weterynarii przy ulicy Norwida 29/31. Pozyskano również kilka mniejszych obiektów w rejonie ulicy Koźuchowskiej na Biskupinie³⁰. W latach 1950-1960 wybudowano lub przejęto

²⁸ *Osiągnięcia Politechniki Wrocławskiej w okresie XV-lecia*, APWr., rękopis, XV-lecie PWr, 1960, sygn. 155/90 – bark numeracji stron; *Uczelnie Wrocławia w XXX-leciu*, Wrocław 1975, oprac. R. Zawadzki, Archiwum Politechniki Wrocławskiej, sygn. 155/93, s. 66; R. Zawadzki, wyd. cyt., s. 75-90., s. 85; R. Czoch, wyd. cyt., s. 189-192; M. Burak, K. Dackiewicz, P. Pregiel, wyd. cyt., s. 341-343.

²⁹ *Charakterystyka pomieszczeń dydaktycznych ...*, s. 35-45; M. Burak, K. Dackiewicz, P. Pregiel, wyd. cyt., s. 415.

³⁰ B. Kopeć, J. Morawski, *Wydział Rolnictwa z Oddziałem Ogrodniczym (do 31 sierpnia 1951 r.)*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1, Wrocław 1959, s. 259, 261-262, 263-264;

szereg nowych budynków w rejonie placu Grunwaldzkiego. Były to m.in. budynek Kliniki Zakaźnej przy placu Grunwaldzkim 45, budynek Kliniki Wewnętrznej przy placu Grunwaldzkim 47, budynek Biblioteki Głównej przy ulicy Norwida 27 oraz szereg obiektów gospodarczych i socjalnych. Łącznie w latach 50. pozyskano obiekty o kubaturze 142 861 m³ i powierzchni użytkowej 36 602 m²³¹. W 1962 r. udało się oddać do użytku w rejonie placu Grunwaldzkiego dwie kliniki dla Katedr: Epizootiologii i Chorób Wewnętrznych, a w 1964 r. klinikę dla Katedry Położnictwa. W końcu 1964 r. łączna powierzchnia użytkowa budynków wszystkich typów wynosiła 39 117 m². Do końca 1965 r. przybyło 8 kolejnych budynków, co razem dawało 43 677 m². Z tej ilości własność uczelni stanowiło około 90%. Gdy chodzi o lokalizację obiektów, to wyróżnić można było 3 ich zgrupowania. W rejonie placu Grunwaldzkiego i ulicy Norwida w 1964 r. mieściły się budynki o powierzchni użytkowej 28 286 m². Po ukończeniu w 1970 r. budowy nowego budynku Wydziału Melioracji oraz 2 klinik weterynaryjnych powierzchnia ta wzrosła do 43 693 m². W rejonie ulic Koźuchowskiej i Chełmońskiego na Biskupinie mieściły się w 1964 r. 3 budynki Wydziału Weterynaryjnego o łącznej powierzchni 2168 m². Do 1970 r. dołączyć miało do nich 6 kolejnych budynków Katedry Mechanizacji Rolnictwa, będącej zaczątkiem nowego wydziału, co razem miało dać 5265 m². Przy ulicy B. Cybulskiego WSR posiadała 1 własny budynek o powierzchni 1165 m² oraz dzierżawiła od Uniwersytetu Wrocławskiego drugi o powierzchni 2146 m² o łącznej powierzchni 3311 m². Rozdzielenie tych kompleksów utrudniało współpracę naukową i działalność dydaktyczną. Za najbardziej perspektywiczny uznano rejon Placu Grunwaldzkiego, gdzie w 1965 r. skupione było około 65% bazy lokalowej. Z powodu braku odpowiedniej ilości miejsca postanowiono jednak ulokować powstający Wydział Mechanizacji Rolnictwa na Biskupinie, rezygnując jednocześnie z użytkowania obiektów przy ulicy Cybulskiego, które postanowiono zwrócić Uniwersytetowi Wrocławskiemu. W latach 70. kontynuowano inwestycje. Powstały m.in. nowe obiekty Wydziału Melioracji i Geodezji oraz Wydziału Rolniczego przy placu Grunwaldzkim 24 i ulicy Grunwaldzkiej 53, budynek Katedry i Kliniki Chirurgii przy placu Grunwaldzkim 51, budynek dydaktyczny przy ulicy Koźuchowskiej 6. Łącznie oddano do użytku obiekty o kubaturze 142 838 m³ i powierzchni 45 574 m². Poniemieckie budynki nadal stanowiły około 40%, jednak pozostałe obiekty były już wybudowane po 1950 r.³²

Podsumowując wysiłek inwestycyjny WSR/AR, należy zauważyć, iż był on znaczący. Pod względem skali wrocławska uczelnia rolnicza zajmowała drugie miejsce

A. Zakrzewski, *Wydział medycyny weterynaryjnej*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1, Wrocław 1959s. 283, 286-287; *Dzieje Akademii Rolniczej we Wrocławiu*, red. J. Sobota, T. Szulc, J. Tyszkiewicz, Wrocław 2001, s. 53-65.

³¹ *Akademia Rolnicza we Wrocławiu 1951-1986*, Wrocław 1986, Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, RS – 0741, XXXV-lecie Uczelni w latach 1951-86, 1986/177; P. Moroz, J. Żuławski, *Akademia Rolnicza we Wrocławiu 1945-1991*, Wrocław 1991, s. 30-34.

³² *Referat na konferencję z udziałem wrocławskich pracowników nauki...*, s. 62-76, s. 70; *Generalne Założenia inwestycji rozwoju Wyższej Szkoły Rolniczej we Wrocławiu...*, s. 15-17, 35-39.

po Politechnice. Jej baza lokalowa, która jeszcze w 1952 r. liczyła nieco ponad 100 tys. m³ kubatury oraz około 50 tys. m² powierzchni, do 1970 r. wzrosła odpowiednio do 300 tys. m³ i 120 tys. m², a do 1980 r. do około 450 tys. m³ i nieco ponad 150 tys. m². W listopadzie 1980 r. Akademia Rolnicza dysponowała 24 obiektami naukowo-dydaktycznymi. Początek dekady lat 80. przyniósł wstrzymanie dalszych inwestycji uczelni. Ukończono tylko budowę rozpoczętych wcześniej obiektów: Kliniki Chirurgicznej i pawilonu Studium Języków Obcych oraz pawilonu Instytutu Mechanizacji Rolnictwa³³.

Powstała w 1947 r. **Wyższa Szkoła Handlowa** korzystała w pierwszym okresie swego istnienia z lokalowego wsparcia Uniwersytetu Wrocławskiego, który udostępnił jej odpłatnie pomieszczenia w budynkach Wydziału Prawa oraz w gmachu głównym. W maju 1947 r. WSH uzyskała od władz miasta budynek byłej niemieckiej szkoły powszechnej przy ulicy Tęczowej 52/56. Jego remont oraz przebudowa potrwały do jesieni 1949 r., kiedy rozpoczęła się przeprowadzka do nowej siedziby. Po przekształceniu WSH w **Wyższą Szkołę Ekonomiczną** przejęła ona majątek swojej poprzedniczki. Nadal jednak zmuszona była wynajmować dodatkowo sale od Uniwersytetu Wrocławskiego. W związku z uruchomieniem studiów dla pracujących oraz utworzeniem Wydziału Inżynieryjno-Ekonomicznego Przemysłu WSE zmuszona była do poszukania nowej siedziby. W zamian za obiekt przy ulicy Tęczowej otrzymano od władz miasta w 1954 r. kompleks budynków przy ulicy Komandorskiej 118/120. Ten dawny szpital był mocno zniszczony i wymagał kapitalnego remontu i dostosowania do nowej funkcji. Przeniesienie do nowej siedziby nastąpiło w okresie czerwiec-wrzesień 1954 r. Nowa siedziba miała czterokrotnie większą powierzchnię niż dotychczas zajmowana. Wobec braku własnego laboratorium zajęcia nowo utworzonego Wydziału Inżynieryjno-Ekonomicznego musiały się początkowo odbywać w laboratoriach Politechniki i Wyższej Szkoły Rolniczej. Po wstępnej adaptacji w drugiej połowie lat 50. dalsze inwestycje w WSE zostały jednak wstrzymane³⁴.

Ich wznowienie nastąpiło na początku lat 60. W 1963 r. odbudowano budynek, w którym ulokowano rektorat i administrację. W 1964 r. ukończono budowę siedziby Wydziału Inżynieryjno-Ekonomicznego. Dzięki zakończeniu w połowie lat

³³ *Charakterystyka pomieszczeń dydaktycznych...*, s. 1-11 (p. 35-45); *Akademia Rolnicza we Wrocławiu 1951-1986*, Wrocław 1986, Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, RS – 0741; XXXV-lecie Uczelni, 1986/177; P. Moroz, J. Żuławski, wyd. cyt., s. 30-34; *Dzieje Akademii Rolniczej...*, s. 232 (tabela).

³⁴ *Notatka służbowa uzasadniająca potrzebę dalszego intensywnego inwestowania w rozbudowę bazy lokalowej wyższych uczelni (19 grudnia 1968 r.)*, AP Wrocław, KW PZPR, Wydział Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, sygn. 74/XVIII/25, s. 144; *Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu 1947-1977*, oprac. I. Rutkiewicz, Wrocław 1977 (mps Archiwum UE we Wrocławiu), s. 66-69; A. Holecki, *Wyższa Szkoła Ekonomiczna (lata 1950-1974)*, [w:] *Akademia Ekonomiczna imienia Oskara Langego we Wrocławiu – dzieje uczelni*, Wrocław 1987, s. 8, 15-16, 22, 26-27; B. Wersty, *W stronę historii*, „Nasza Akademia”, 1999, nr 4; J. Chumiński, *Historia Wyższej Szkoły Handlowej, Wyższej Szkoły Ekonomicznej i Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu (1947-2007)*, [w:] *Księga 60-lecia Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, Wrocław 2007, s. 25-41, 35-36, 47-48, 126-127.

60. zasadniczej fazy odbudowy i adaptacji kompleksu przy ulicy Komandorskiej WSE dysponowała już około 10 tys. m² powierzchni użytkowej, z czego 85% przypadało na budynki dydaktyczne. Resztę stanowiły laboratoria, obiekty administracyjne i gospodarcze. W 1967 r. deficyt powierzchni dydaktycznej wynosił 2229 m². W 1967 r. władze miasta przekazały uczelni teren położony po drugiej stronie ulicy Komandorskiej, obejmujący obszar 5,2 tys. m². Rozpoczęto realizację planu rozwoju uczelni. W ramach pierwszego etapu inwestycji budowlanych do 1975 r., kiedy to przemianowano uczelnię na Akademię Ekonomiczną, wybudowano kilka nowych obiektów, w tym budynek Instytutu Technologii Przemysłu Chemicznego i Spożywczego Wydziału Inżynierjno-Ekonomicznego Przemysłu oraz pawilony dla Zakładów Naukowo-Badawczych i Studium Języków Obcych. Równolegle przystąpiono do rozbudowy posiadanej bazy gospodarczej i socjalnej³⁵.

Jesienią 1980 r. AE dysponowała 7 obiektami naukowo-dydaktycznymi. Największą inwestycją uczelni realizowaną w latach 80. była budowa siedziby Wydziału Zarządzania i Informatyki rozpoczęta na przełomie 1979 i 1980 r. Była to jednak najdłużej trwająca budowa w historii uczelni. Niedostatek środków finansowych sprawił, iż z ukończeniem, poza tzw. niższą częścią obiektu, trzeba było poczekać do 1992 r. W roku akademickim 1982/1983 oddano do eksploatacji budynek Resortowo-Uczelnianego Instytutu Handlu i Usług oraz kilka obiektów gospodarczych i socjalnych. W 1982 r. filię Akademii Ekonomicznej w Jeleniej Górze przekształcono w czwarty wydział uczelni – zamiejscowy Wydział Gospodarki Miejskiej i Usług. Siedzibą filii, a później wydziału stał się budynek po byłym Technikum Mechanicznym przy ulicy 1 Maja 43³⁶.

³⁵ *Projekt generalny założeń inwestycji w latach 1967-1980*, Archiwum UE we Wrocławiu, s. 35-39; *Sytuacja lokalowa uczelni WSE (czerwiec 1966 r.)*, AP Wrocław, KW PZPR sygn. 74/XVIII/25, s. 82-84; A. Holecki, wyd. cyt., s. 32, 41; *Wyższa Szkoła Ekonomiczna we Wrocławiu*, Wrocław 1971, bez numeracji, słowo wstępne rektora WSE prof. J. Popkiewicza; *Wrocławska Wyższa Szkoła Ekonomiczna na usługach praktyki gospodarczej Dolnego Śląska*, Wrocław 1972, s. 43-45; *Uczelnie Wrocławia w XXX-leciu, Wrocław 1975*, oprac. R. Zawadzki, Archiwum Politechniki Wrocławskiej, sygn. 155/93, s. 5-7; *Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu 1947-1977...*, s. 66-69; K. Popiński, *Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu (1974-2007)*, [w:] *Księga 60-lecia Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu*, Wrocław 2007 s. 189-192; *Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu 1947-1977 ...*, s. 128.

³⁶ *Przemówienia rektora AE we Wrocławiu na inaugurację roku akademickiego (1983-1990)*, Archiwum Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu; *Charakterystyka pomieszczeń dydaktycznych ...*, s. 35-45; *Program rozwoju Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu na lata 1985-1990*, AE 1985, Archiwum UE we Wrocławiu; T. Borys, *Nauka i szkolnictwo wyższe*, [w:] *Jelenia Góra. Zarys rozwoju miasta*, red. Zb. Kwaśny, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1989, s. 438-439; *Pracowite lata. Rozmowa z inż. Henrykiem Kosowskim, zastępcą dyrektora administracyjnego ds. technicznych*, „Nasza Akademia” 2001, nr 1(11), s. 18-19; *Księga Pamiątkowa Wydziału Zarządzania i Informatyki Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu*, Wrocław 2001, s. 35-43; K. Popiński, *Akademia Ekonomiczna...*, s. 223, 233-234; B. Wersty, *Akademia Ekonomiczna (od 1974 r.)*, [w:] *Akademia Ekonomiczna imienia Oskara Langego we Wrocławiu – dzieje uczelni*, Wrocław 1987, s. 43-44.

W 1950 r. z połączenia uniwersyteckiego Wydziału Lekarskiego oraz oddziałów farmaceutycznego i stomatologicznego powstała **Akademia Medyczna we Wrocławiu**. Należące do niej szpitale kliniczne i zakłady teoretyczne mieściły się w kilkudziesięciu budynkach o kubaturze 630 tys. m³, rozmieszczonych w kilkunastu rejonach Wrocławia. W większości były to budynki z drugiej połowy XIX wieku o przestarzałych rozwiązaniach funkcjonalnych i konstrukcyjnych uniemożliwiających ich pełną adaptację do potrzeb nowoczesnej medycyny i zakładów naukowo-badawczych. W niewielkim tylko stopniu łagodziły te trudności przeprowadzane w tych obiektach remonty kapitalne połączone z modernizacją. Nowe obiekty były bardzo nieliczne, a należały do nich oddane na przełomie lat 60. i 70. Klinika Chorób Zakaźnych Wieku Dziecięcego przy ulicy Bujwida, Klinika Chirurgii Dziecięcej przy ulicy Skłodowskiej-Curie czy domy studenckie przy ulicy Wojciecha z Brudzewa. W 1970 r. niedobór kubatury w stosunku do planowanych zadań dydaktycznych i usługowych szacowano na 300 tys. m³³⁷.

O ile większość obiektów Wydziału Lekarskiego mieściła się głównie w rejonie placu Grunwaldzkiego i okolic ulicy Skłodowskiej-Curie, o tyle część z podlegających Akademii Medycznej szpitali klinicznych oraz siedziby innych wydziałów znajdowały się w innych częściach miasta. Wrocławska Farmaceutyka ulokowana została w latach 1946-1947 w budynkach przy ulicy Szewskiej 38/39, przy placu Nankiera 1 oraz w willi położonej na terenie ogrodu roślin leczniczych przy ulicy Kochanowskiego 10. W 1959 r. doszedł do tego budynek na Tamce. Ukształtowany w ten sposób zasób budowlany Farmaceutyki składał się już do końca lat 80. z 4 budynków. Stomatologia rozwijała się w głównej mierze, bazując na uzyskanym jeszcze w 1945 r. gmachu przy ulicy Cieszyńskiego 17. Ponadto kilka jednostek ulokowano w budynkach przy ulicy Kuźnicznej 43/45 oraz Curie-Skłodowskiej 58³⁸.

³⁷ Referat na konferencję z udziałem wrocławskich pracowników nauki... (s. 62-76), s. 70-71; B. Zawada, *Administracja, Akademia Medyczna we Wrocławiu 1945-1970*, Wrocław 1970, s. 82-83; J. Staroszczyk, *Administracja*, [w:] *Akademia Medyczna we Wrocławiu 1970- 1975*, Wrocław 1975 r., s. 91- 92.

³⁸ Z. Wiktor, *Wydział Lekarski (do końca 1949)*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1, Wrocław 1959, s. 204-205, 207; Z. Wiktor, *Rys historyczny rozwoju Akademii Medycznej*, [w:] *Akademia Medyczna we Wrocławiu 1950-1960*, Wrocław 1960, s. 20-22; J. Kubicz, *Wydział Lekarski*, [w:] *Akademia Medyczna we Wrocławiu 1950-1960*, Wrocław 1960, s. 47; B. Zawada, *Administracja*, [w:] *Akademia Medyczna we Wrocławiu 1945-1970*, Wrocław 1970, s. 82-83; E. Waszyński, *Historia ogólna*, [w:] *Academia Medica Wratislaviensis 1950-2000*, Wrocław 2000, s. 9-10, 12-16; B. Bobrański, *Oddział Farmaceutyczny*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1, Wrocław 1959, s. 248-250; T. Bodalski, *Wydział Farmaceutyczny*, [w:] *Akademia Medyczna we Wrocławiu 1950-1960*, Wrocław 1960, s. 357-358; E. Waszyński, *Historia ogólna*, [w:] *Academia Medica Wratislaviensis 1950-2000*, Wrocław 2000, s. 14-15; J. Pluta, *Nauki farmaceutyczne*, [w:] *Academia Medica Wratislaviensis 1950-2000*, Wrocław 2000, s. 315-316; Z. Wiktor, *Oddział Stomatologiczny*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1, Wrocław 1959, s. 253-254; S. Potoczek, *Katedra i Zakład Stomatologii Zachowawczej*, [w:] *Akademia Medyczna we Wrocławiu 1945-1970*, Wrocław 1970, s. 299.

Przełomowe dla dalszych losów uczelni wydawały się decyzje naczelnych władz partyjnych i państwowych o rozpoczęciu w latach 1977-1978 budowy tzw. nowej Akademii Medycznej przy ulicy Borowskiej. Kosztować miała 2737 mld zł. Została zaprojektowana jako zespół obiektów o łącznej kubaturze bliskiej 1 mln m³. Miała składać się docelowo z zespołu 33 klinik oraz zaplecza diagnostyczno-technicznego, socjalno-bytowego. Niestety pogłębiający się u schyłku lat 70. kryzys ekonomiczny państwa uniemożliwił wówczas rozpoczęcie inwestycji w planowanym terminie. Dopiero w 1985 r., po 20 latach starań, uzyskano zgodę Rady Ministrów na rozpoczęcie budowy. Inwestycja, mimo włączenia jej do rządowego programu rozbudowy Dolnego Śląska, od początku napotykała wielkie trudności. Do końca dekady udało się zaledwie uporządkować i uzbroić teren budowy, której realizacja przesunęła się na okres po 1989 r. Wśród kilku innych zrealizowanych w latach 80. inwestycji znalazły się zespół hotelów pielęgniarskich przy ulicy Ślężnej, siedziba Katedry i Kliniki Hematologii i Pediatrii przy ulicy Bujwida 44³⁹.

Utworzona w 1950 r. z rozwinięcia dotychczasowego Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Wrocławskiego **Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego we Wrocławiu** znalazła swoją pierwszą siedzibę w budynkach przy ulicy Witelona 10, 25 i 25a, położonych na skraju Parku Szczytnickiego. Całość uzupełniał zlokalizowany w bezpośrednim sąsiedztwie tych obiektów stadion. Pozytywny wpływ na tempo i zakres powojennej odbudowy tych pomieszczeń miało włączenie obiektów studium do bazy noclegowej dla odwiedzających w 1948 r. Wystawę Ziem Odzyskanych. Dzięki temu od władz centralnych pozyskano dodatkowe środki na remonty. W 1954 r. WSWF otrzymała budynek – willę przy ulicy Banacha 11. Umieszczono tam rektorat i dziekanat oraz administrację i kilka zakładów. Dzięki temu w budynku przy ulicy Witelona zyskano dodatkową salę wykładową i pomieszczenia dla kluczowych Zakładów: Fizjologii i Anatomii. W 1955 r. baza lokalowa uczelni wzbogaciła się o obiekt położony nad Odrą przy ulicy Rzeźbiarskiej 4, w którym uruchomiono stołówkę dla studentów i pracowników. Do połowy lat 70. rozbudowano budynek głównej hali sportowej przy ul. Witelona 25a. Dla skutecznej realizacji nakładanych na wrocławski AWF zadań w zakresie kształcenia kadr pedagogicznych i instruktorskich baza ta absolutnie nie wystarczała. Według szacunków z 1972 r. uczelnia posiadała zaledwie 28,4% normatywnej powierzchni naukowo-dydaktycznej, 28,4% dydaktyczno-sportowej oraz 7,9% w zakresie boisk i terenowych urządzeń sportowych. Brak własnej pływalni zmuszał do wieloletniej dzierżawy pływalni miejskich przy

³⁹ *Uczelnie Wrocławia w XXX-leciu ...*, s. 19; T. Izbicki, *Konkurs na Nową Akademię Medyczną*, [w:] *Akademia Medyczna we Wrocławiu 1970-1975 ...*, s. 99-102; S. Tokarski, *Budowa Nowej Akademii Medycznej*, [w:] *Akademia Medyczna we Wrocławiu 1970-1975*. Wrocław 1975, s. 95-97; S. Iwaniewicz, *Wstęp*, [w:] *Akademia Medyczna we Wrocławiu 1970-1975*, Wrocław 1975, s. 26-27; F. Bielecki, *Rozwój uczelni 1980-1985*, [w:] *Akademia Medyczna we Wrocławiu 1980-1985*, Wrocław 1988, s. 43-46; M. Wilimowski, *Wstęp*, [w:] *Akademia Medyczna we Wrocławiu 1980-1985*, Wrocław 1988, s. 11; M. Wawrzkiwicz, *Działalność lecznicza nadzór specjalistyczny i szkolenie podyplomowe*, [w:] *Akademia Medyczna we Wrocławiu 1985-1990*, Wrocław 1991, s. 20.

ulicy Teatralnej. Na zapleczu budynku przy ulicy Banacha 11 wzniesiono pawilon, który służył do połowy lat 80. jako biblioteka. W 1975 r. uczelnia przemianowana na Akademię Wychowania Fizycznego przejęła w nieodpłatną dzierżawę od miasta słabo zagospodarowany i zabudowany, sporadycznie już wcześniej użytkowany teren i zabudowania Stadionu Olimpijskiego. W 1976 r. na terenie tego kompleksu oddano do użytku, dzięki wsparciu Śląskiego Okręgu Wojskowego, dom akademicki dla 500 mieszkańców. W tym samym roku przejęto również budynek dawnej hali sportowej przy ulicy na Grobli 22. Do pomieszczeń w koronie stadionu oraz przy jego bramie wprowadzono administrację i niektóre zakłady uczelni. W 1979 r. Stadion Olimpijski zmodernizowano, wprowadzając sztuczne oświetlenie i podgrzewaną płytę boiska. Jeszcze w 1977 r. władze uczelni przyjęły projekt zabudowy kompleksu olimpijskiego obiektami kubaturowymi (obiekty dydaktyczne, hale sportowe) oraz boiskami. Niestety, z braku środków finansowych, mimo rozlicznych deklaracji władz, z planów zrealizowano bardzo niewiele, a jesienią 1980 r. zdecydowano o odłożeniu na dalszą przyszłość większości z nich. W 1985 r. udało się uczelni ukończyć tylko nową siedzibę Biblioteki Głównej, a w drugiej połowie dekady rozpocząć budowę budynku dydaktycznego P1. Poza Stadionem Olimpijskim w połowie lat 80. oddano do użytku halę sportową przy ulicy Rosenbergów⁴⁰.

Działająca od października 1946 r. **Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Pięknych we Wrocławiu** znalazła lokalizację w budynku dawnej niemieckiej szkoły rzemieślniczej przy ulicy Traugutta 19/21. Pogłębiająca się z czasem ciasnota w budynku przy ulicy Traugutta dopingowała władze PWSSP do organizacji prac remontowych gmachu przy placu Polskim po dawnej niemieckiej Kunstakademie. Został on poważnie uszkodzony w czasie oblężenia i nie nadawał się w tym czasie do użytku. Przywrócenie obiektu do stanu pełnej używalności potrwało aż do połowy lat 60. Ukończenie tej inwestycji powiększyło kubaturę jej bazy lokalowej o 20 000 m³. Po

⁴⁰ *Opracowanie POP WSWFiz we Wrocławiu...*; *Informator Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego we Wrocławiu na rok akademiki 1972/1973*, oprac. L. Szymański, Wrocław 1972, s. 5; *Uczelnie Wrocławia w XXX-leciu...*, s. 38; J. Jonkisz, *Jubileusz 40-lecia Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu 1946-1986*, [w:] *XL lat Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu 1946-1986, Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, z. 15, red. J. Jonkisz, Wrocław 1987, s. 17-23; Z. Zagrobelny, *Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu w 40-lecie swego istnienia i jej perspektywy rozwojowe*, [w:] *XL lat Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu 1946-1986, Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, z. 15, red. J. Jonkisz, Wrocław 1987, s. 8-11; L. Szymański, *Rola partii robotniczych i organizacji młodzieżowych w rozwoju Kultury Fizycznej na Dolnym Śląsku 1945-1975*, [w:] *Kultura Fizyczna na Dolnym Śląsku w 40-leciu Polski Ludowej*, red. L. Szymański, (Studia i Monografie AWF we Wrocławiu 9/1992, z. 32), Wrocław 1993, s. 133, 137; J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje Kultury Fizycznej w Polsce*, Poznań 1997, s. 198-202; L. Szymański, *Kultura Fizyczna w polityce Polski Ludowej 1944-1989*, Wrocław 2004 (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu nr 72), s. 185-187, 228-232; J. Tyszkiewicz, *Dzieje Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu 1946-2006*, Wrocław 2007, s. 15, 25, 28-29, 42-46, 52, 64-67, 77, 83-85, 97-98, 102, 104-105, 138; H. Klamecki, Z. Paliga, *Wrocławskie obiekty dydaktyczne i sportowe Akademii Wychowania Fizycznego. Historia i teraźniejszość*, Wrocław 2010, s. 26-27, 42, 58-62, 67-79, 8891, 100-105.

1965 r. powiększyła się ona już tylko bardzo nieznacznie, głównie dzięki adaptacjom kilku pomieszczeń w starych budynkach przekazanych przez władze miasta, a także dzięki budowie niewielkich, tylko prowizorycznie spełniających wymagania pawilonów. Uczelnia bazowała do końca lat 80. na posiadanych już wcześniej budynkach przy ulicy Traugutta oraz przy placu Polskim. Prowadzono zwykle prace remontowe, a ograniczone inwestycje w tym okresie dotyczyły raczej wyposażenia szkoły⁴¹.

Siedzibą działającej od listopada 1948 r. **Wyższej Szkoły Muzycznej we Wrocławiu** stała się willa usytuowana na skraju Parku Południowego przy ulicy Powstańców Śląskich 204. Budynek o powierzchni 2160 m² po adaptacji mieścił sale dydaktyczne, pomieszczenia na potrzeby administracji, bibliotekę, internat i stołówkę. Jego rozmiary już w latach 60. były dalece niewystarczające. We wrześniu 1973 r. uczelnia otrzymała budynek po zlikwidowanej szkole podstawowej przy ulicy Wietrznej 10 o powierzchni 1740 m². Po dokonaniu prac remontowych i adaptacyjnych przekazano go Wydziałowi Wychowania Muzycznego. W 1974 r. oddano do użytku pawilon dydaktyczny o powierzchni 580 m² w głębi posesji przy ulicy Powstańców Śląskich 204. Miał być wykorzystywany przez 5 lat, okazało się jednak, że służył blisko 20. Otrzymały go na użytek Wydział Wokalno-Aktorski oraz klasy akordeonu i perkusji. Do końca lat 80. nie udało się już uczelni pozyskać żadnego nowego obiektu⁴².

⁴¹ *Pismo Dyrektora PWSSP we Wrocławiu E. Gepperta oraz Rady Głównej PWSSP do Ministra Ziem Odzyskanych W. Gomułki za pośrednictwem Departamentu Szkolnictwa Artystycznego Ministerstwa Kultury i Sztuki, 30.07.1948 r., AAN, KC PZPR, Wydział Nauki i Oświaty, sygn. 295/XVII – 41; Kronika PWSSP we Wrocławiu, 1946-1950, cz. 1 – lata 1946-1948, [w:] *Kiedy artysta był twórczym historii. Wybór źródeł do historii Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu*, wybór i opracowanie K. Popiński, [w:] *Zeszyty Naukowo-Artystyczne Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu*, nr 5 – 2006/2007 (nr specjalny); *Aktualne zagadnienia związane z organizacją kształcenia artystów, referat przygotowany na kolegium Zarządu Szkół Artystycznych MKiSz, 1965 r.*, Archiwum Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, sygn. 833/31, s. 21-24; E. Geppert, *Przeszłość daleka i bliska*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977, s. 142; S. Dawski, *Tamte czasy (wspomnienia wg stenogramu wywiadu z 1979 r.)*, [w:] *Szkice z pamięci. Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych we Wrocławiu we wspomnieniach jej założycieli, studentów i pedagogów. Lata 1946-1996*, ASP Wrocław 1996, s. 31; Z. Makarewicz, *Akademia Sztuk Pięknych – dzieje uczelni*, [w:] *Wrocławskie Środowisko Akademickie. Twórcy i ich uczniowie 1945-2005*, Wrocław – Warszawa – Kraków 2005, s. 97-97; A. Kostołowski, *Wieżowce Wrocławia*, [w:] *Format* nr 50 (2-3/2006), s. 21-25; *Charakterystyka pomieszczeń dydaktycznych...*, s. 1-11; M. Jędrzejewski, *Stan rzeczy – czyli uwagi o sytuacji szkoły w listopadzie 1990 roku*, [w:] *Kiedy artysta był twórczym historii. Wybór źródeł do historii Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu*, wybór i opracowanie K. Popiński, [w:] *Zeszyty Naukowo-Artystyczne Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu*, nr 5 – 2006/2007 (nr specjalny), s. 483-484.*

⁴² *Opracowanie „Organizacja i funkcjonowanie szkolnictwa artystycznego”*, 1974 r., MKiSz Zarząd Szkolnictwa Artystycznego, Archiwum Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, sygn. 1276/126, s. 46-49 oraz załącznik nr 8; *Charakterystyka pomieszczeń dydaktycznych...*, s. 1-11; *Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu (Informacja z 1985 r.)*, Archiwum Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego – *Sprawy organizacyjne Akademii Muzycznej we Wrocławiu*, sygn. 1794/12; *Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu 1948-1988. Wydawnictwo z okazji 40-lecia Uczelni*, red. K. Kościukiewicz, Wrocław 1988, s. 23; D. Kanafa, *Z dziejów Uczelni*, [w:] *Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu. 50 lat 1948-1998*, red. D. Kanafa, *Akademia*

Wrocławski Wydział Lalkarski Wyższej Szkoły Teatralnej w Krakowie, po swoim utworzeniu w 1972 r., mógł korzystać początkowo jedynie z trzech niewielkich pomieszczeń udostępnionych przez Teatr Lalek przy placu Teatralnym 4. Jesienią 1975 r. wydział otrzymał budynek przy ulicy Powstańców Śląskich 22, który stał się jego nową siedzibą. W 1979 r. wprowadził się do niego również utworzony wówczas Wydział Aktorski. W marcu 1981 r. aktorzy przenieśli się do willi przy ulicy Jaworowej 9, a następnie do jeszcze innego budynku przy ulicy Jastrzębiej. Pozyskanie wspomnianych obiektów nadal nie rozwiązywało wielu podstawowych problemów uczelni, takich jak ogólna ciasnota i brak odpowiedniej sceny szkolnej⁴³.

5. Podsumowanie

Rozwój wrocławskiego ośrodka szkolnictwa wyższego dokonywał się w latach 1945-1989 bez odpowiedniego zabezpieczenia w bazę lokalową dla prowadzenia działalności naukowo-dydaktycznej. Generalnie była ona zbyt mała i przestarzała, a wyjątki dotyczyły tylko niektórych uczelni czy wydziałów traktowanych przez władze jako priorytetowe.

Rozpoczynając po 1945 r. od zaadaptowania ocalałych ze zniszczeń wojennych, przypadkowo niekiedy pozyskanych gmachów poniemieckich, większość uczelni wrocławskich musiała czekać na nowe obiekty aż do początku lat 60. Lokalizacja obiektów poszczególnych uczelni była w takich warunkach nieracjonalnie rozproszona, głównie na terenie Starego Miasta i Śródmieścia. W stanowisku władz centralnych długo dawało się odczuć ambiwalencję w stosunku do potrzeb wrocławskiego ośrodka szkolnictwa wyższego. Z jednej strony propaganda PRL głosiła, że Wrocław wraz z całym zachodnim zyskał możliwości rozwoju, po latach fatalnych zaniedbań niemieckich, dopiero po 1945 r. – w ramach państwa polskiego. Z drugiej strony na monity od wrocławskiego środowiska naukowego, wspieranego przez przedstawicieli miejscowych instancji partyjnych, centrala odpowiadała nieoficjalnie, że nie

Muzyczna we Wrocławiu 1998, s. 17-18; *Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu w dziesięciolecie 1998-2008. 60-lecie Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu 1948-2008*, red. D. Kanafa, Wrocław 2009, s. 21, 23-24; K. Kiełb, *Od neoklasycyistycznego pałacyku na obrzeżach Parku Południowego do nowoczesnego campusu w centrum Wrocławia, czyli historia i perspektywy siedziby naszej Uczelni*, [w:] *Gama. Pismo Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu*, nr 11/12 – 2010/2011, s. 20-21.

⁴³ J. Degler, *Trudne początki. Trochę faktów dokumentów i wspomnień z pierwszych lat Wydziału Aktorskiego*, [w:] *Wydział Aktorski we Wrocławiu 1979-2004. Materiały, źródła i dokumentacja dziejów szkolnictwa teatralnego we Wrocławiu*, red. I. Guszpit, Wrocław 2004, s. 53-54; J. Degler, *Szkolnictwo teatralne we Wrocławiu*, [w:] *Krakowska Szkoła Teatralna. 50 lat PWST im. L. Solńskiego*, red. J. Popiel, PWST Kraków – Warszawa 1996, s. 82-83, 85; W. Hejno, *Zarys historii Wydziałów Zamiejscowych krakowskiej PWST*, [w:] *Krakowska Szkoła Teatralna. 50 lat PWST im. L. Solńskiego*, red. J. Popiel, PWST Kraków – Warszawa 1996, s. 89-90; K. Kostenko, *Nasze miejsca. Wrocławska Filia PWST w przeddzień historycznej przeprowadzki*, [w:] *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej im. L. Solńskiego w Krakowie – Filia we Wrocławiu*, nr 3/2011, s. 9-13.

ma potrzeby doinwestowywać tutejszych uczelni, które odziedziczyły wystarczające zasoby po niemieckich poprzednikach. Był to i tak postęp w stosunku do pierwszych lat powojennych, kiedy w poważny sposób uszczuplono wyposażenie tworzących się we Wrocławiu uczelni pod hasłem konieczności rekompensaty dla szkół wyższych Warszawy czy też Krakowa, poszkodowanych w trakcie II wojny światowej przez okupacyjne władze niemieckie. Sposób traktowania polskiego szkolnictwa wyższego we Wrocławiu był bowiem fragmentem stosunku komunistycznych władz polskich do tzw. ziem zachodnich i północnych. Szczęśliwie z czasem zaczął on ulegać zmianom, na czym skorzystać miały również wrocławskie uczelnie.

Około 1961 r. można było już mówić o zarzuceniu przypadkowości w funkcjonowaniu i rozwoju bazy lokalowej wrocławskich szkół wyższych na rzecz działań planowych, długofalowych oraz, co ważne, nareszcie mających poważne wsparcie finansowe ze strony centrali. Ruch inwestycyjny, który się wówczas rozpoczął, w największym stopniu dotyczył uczelni i kierunków stale ujmowanych priorytetowo przez państwo w planach dotyczących modernizacji kraju poprzez industrializację, a więc przede wszystkim Politechniki Wrocławskiej, a także Akademii Rolniczej, Akademii Ekonomicznej oraz Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii Uniwersytetu Wrocławskiego. Dążono przy tym do racjonalizacji w lokalizacji zespołów obiektów uczelnianych, starając się koncentrować je w rejonie placu Grunwaldzkiego. Pozostałe wydziały uniwersyteckie, a także Akademia Medyczna, Akademia Wychowania Fizycznego i uczelnie artystyczne zyskały bardzo niewiele, kontynuując głównie adaptację przekazanych przez władze Wrocławia starych i rozproszonych budynków. Plany budowy tzw. nowej Akademii Medycznej, kompleksów uniwersyteckiego Wydziału Nauk Społecznych oraz AWF czy nowych siedzib PWSSP i Akademii Muzycznej podobnie jak wiele innych mniejszych projektów nie zostały ostatecznie zrealizowane. Zdecydowały o tym konsekwencje kryzysu ekonomicznego schyłkowych lat PRL oraz ogólne niedomagania systemowe objawiające się niedoborem materiałów budowlanych czy niewydolnością przedsiębiorstw budowlanych. Zatem choć ostatecznie naukowo-dydaktyczna baza lokalowa wrocławskich uczelni, podobnie jak ich zabezpieczenie gospodarcze i socjalne, w latach 1949-1989 zwiększyła się średnio 3-4-krotnie, to jednak głównie za sprawą uczelni politechnicznej, rolniczej i ekonomicznej. Na tych ostatnich, wskutek ministerialnej polityki limitów przyjęć na studia, studentów przybyło jednak więcej (na Politechnice Wrocławskiej nawet 5-krotnie), a ze względu na ich specyfikę wymagania lokalowe były większe niż gdzie indziej. W przypadku pozostałych szkół wyższych przyrost metrażu i kubatury był znacznie mniejszy. Proces powiększania i modernizacji uczelnianej bazy lokalowej był więc zróżnicowany zarówno w czasie, jak i w odniesieniu do poszczególnych uczelni. Nawet w okresie swojego największego nasilenia nie mógł nadążyć zarówno za przydzielanymi w ramach planów centralnych zadaniem, jak również tendencjami demograficznymi.

Źródła

Archiwum Akt Nowych w Warszawie:

Zespół Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego:

- *Protokół z kontroli dokonanej w WSE we Wrocławiu w czasie od 12 czerwca do 23 czerwca 1951 r. przez Inspektorów Biura Kontroli Ministerstwa Szkół Wyższych i Nauki*, sygn. 552.
- *Sprawozdanie z kontroli planowej przeprowadzonej w Uniwersytecie Wrocławskim, 1951 r., Biuro Kontroli Wyższych Uczelni*, sygn. 2672.

Zespół KC PZPR – Wydział Nauki i Szkolnictwa Wyższego:

- *Niektóre węzłowe problemy szkolnictwa wyższego we Wrocławiu, czerwiec 1966*, sygn. 237/XVI – 335.
- *Notatka w sprawie rozmieszczenia ośrodków szkolnictwa wyższego w Polsce oraz ich baz naukowo-dydaktycznych i socjalno-bytowych, kwiecień 1969*, sygn. B 59437.
- *Program działalności MNSzWiT w zakresie tworzenia warunków dla rozwoju nauki i techniki oraz przygotowania kadr z wykształceniem wyższym dla gospodarki narodowej, Warszawa, lipiec 1972*, sygn. LVIII/354.
- *Sprawozdanie Heleny Okręt z delegacji do Wrocławia na wyższe uczelnie z dn. 18-21.08.1949 r.*, sygn. 237/XVI – 25.
- *Referat na konferencję z udziałem wrocławskich pracowników nauki oraz przedstawicieli Komisji Nauki KW PZPR we Wrocławiu pt. „O dalszy rozwój wrocławskiego środowiska naukowego”, Wydział Propagandy KW PZPR we Wrocławiu, Wrocław, kwiecień 1960 r.*, sygn. 237/XVI – 329.
- *Sprawozdanie z delegacji do Wrocławia przedstawiciela Wydziału Nauki, Oświaty i Szkolnictwa Wyższego Komitetu Centralnego PZPR, 24 sierpnia 1949*, sygn. 237/XVI – 25.
- *Pismo Dyrektora PWSSP we Wrocławiu E. Gepperta oraz Rady Głównej PWSSP do Ministra Ziem Odzyskanych W. Gomułki za pośrednictwem Departamentu Szkolnictwa Artystycznego Ministerstwa Kultury i Sztuki, 30.07.1948 r.*, 295/XVII – 41.

Archiwum Ministerstwa Oświaty:

- *Ocena aktualnego stanu szkolnictwa wyższego w Polsce, marzec 1972, Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego – Departament Planowania i Finansowania*, sygn. 179/7.

Archiwum Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- *Referat „Aktualne zagadnienia związane z organizacją kształcenia artystów”, MKiSz – Zarząd Szkół Artystycznych, 1965 r.*, sygn. 833/31.
- *Opracowanie „Organizacja i funkcjonowanie szkolnictwa artystycznego”, 1974 r.*, MKiSz – Zarząd Szkolnictwa Artystycznego, sygn. 1276/126.
- *Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu – Sprawy organizacyjne Akademii Muzycznej we Wrocławiu, 1985 r.*, MKiSz – Zarząd Szkolnictwa Artystycznego, sygn. 1794/12.

Archiwum Państwowe we Wrocławiu:

Zespół KW PZPR – Wydział Oświaty i Szkolnictwa Wyższego:

- *Szkolnictwo wyższe i nauka. Ogólna charakterystyka wrocławskiego środowiska naukowego i wyższych uczelni, 1964 r.*, sygn. 74/XVIII/25.
- *Informacja o realizacji uchwały Plenum Komitetu Wojewódzkiego PZPR z czerwca 1966 r.*, [w:] *W sprawie niektórych węzłowych problemów szkolnictwa wyższego we Wrocławiu, styczeń 1968*, sygn. 74/XVIII/25, s. 10-16.
- *Notatka służbowa uzasadniająca potrzebę dalszego intensywnego inwestowania w rozbudowę bazy lokalowej wyższych uczelni (19 grudnia 1968 r.)*, sygn. 74/XVIII/25.
- *Opracowanie POP WSWFiz we Wrocławiu na temat uczelni przygotowane dla GKKFSiT – Depar-*

tament Wychowania Fizycznego w Warszawie, załącznik na temat Budżetu Uczelni, 28.XI.1960 r., [w:] *Informacje o szkolnictwie wyższym opracowane przez aktywny partyjny 1954-1960*, sygn. 74/XVIII/20.

- *Projekt generalny założeń inwestycji w latach 1967-1980 w WSE we Wrocławiu*; sygn. 74/XVIII/25.

Archiwum Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu:

- *Protokoły kontroli działalności Grupy Remontowo-Budowlanej, 1965 r.* (Archiwum UE we Wrocławiu – niesygnowane).
- *Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu 1947-1977*, oprac. I. Rutkiewicz, Wrocław 1977 (maszynopis).
- *Przemówienia rektora AE we Wrocławiu na inaugurację roku akademickiego (1983-1990)*.
- *Program rozwoju Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu na lata 1985-1990, 1985 r.*

Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu:

- *Generalne założenia inwestycji rozwoju Wyższej Szkoły Rolniczej we Wrocławiu w latach 1966-1980*, Wrocław, grudzień 1966 r., *Opracowania perspektywiczne i wieloletnie*, sygn. 297/1.
- *Akademia Rolnicza we Wrocławiu 1951-1986*, Wrocław 1986, RS – 0741, XXXV-lecie Uczelni w latach 1951-86, 1986/177.
- *Charakterystyka pomieszczeń dydaktycznych wyższych uczelni Wrocławia – Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna we Wrocławiu*, materiały na posiedzenie Kolegium Rektorów 1980/81.
- *Materiały Kolegium Rektorów Szkół Wyższych w sprawach wyższych uczelni środowiska wrocławskiego na spotkanie z Wojewodą Wrocławskim*, Wrocław – listopad 1980 r.

Archiwum Politechniki Wrocławskiej:

- *XXXV-lecie Uczelni*, sygn. 1986/177.
- *Osiągnięcia Politechniki Wrocławskiej w okresie XV-lecia*, w: *XV-lecie PWr*, 1960 r., sygn. 155/90.
- *Uczelnie Wrocławia w XXX-leciu*, Wrocław 1975, oprac. R. Zawadzki, sygn. 155/93.

Statystyki:

- *Rocznik Statystyczny Wrocławia 1946-1989*, Wojewódzki Urząd Statystyczny we Wrocławiu 1946-1990.

Literatura

- Akademia Ekonomiczna imienia Oskara Langego we Wrocławiu – dzieje uczelni*, Wrocław 1987.
- Akademia Medyczna we Wrocławiu 1950-1960*, Wrocław 1960.
- Akademia Medyczna we Wrocławiu 1945-1970*, Wrocław 1970.
- Akademia Medyczna we Wrocławiu 1970-1975*, Wrocław 1975.
- Akademia Medyczna we Wrocławiu 1980-1985*, Wrocław 1988.
- Akademia Medyczna we Wrocławiu 1985-1990*, Wrocław 1991.
- Academia Medica Wratislaviensis 1950-2000*, Wrocław 2000.
- Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu 1948-1988*. Wydawnictwo z okazji 40-lecia Uczelni, red. K. Kościukiewicz, Wrocław 1988.
- Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu. 50 lat 1948-1998*, red. D. Kanafa, Akademia Muzyczna we Wrocławiu, 1998.
- Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu w dziesięcioleciu 1998-2008. 60-lecie Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu 1948-2008*, red. D. Kanafa, Wrocław 2009.

- XL lat Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu 1946-1986*, [w:] *Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, z. 15/, red. J. Jonkis, Wrocław 1987.
- Atlas Architektury Wrocławia*, t. 1, red. J. Harasimowicz, Wrocław 1997.
- Borys T., *Nauka i szkolnictwo wyższe*, [w:] *Jelenia Góra. Zarys rozwoju miasta*, red. Z. Kwaśny, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1989.
- Buczek S., Kujawski M., *Inwestycje szkolnictwa wyższego we Wrocławiu*, [w:] *Kalendarz Wrocławski 1970*, s. 210-216.
- Burak M., Dackiewicz K., Pregiel P., *Wrocławskie Szkoły Techniczne 1910-2010*, Wrocław 2010.
- Dzieje Akademii Rolniczej we Wrocławiu*, red. J. Sobota, T. Szulc, J. Tyszkiewicz, Wrocław 2001.
- Gaj J., Hądzelek K., *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997.
- Geppert E., *Przeszłość daleka i bliska*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977.
- Informator Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego we Wrocławiu na rok akademiki 1972/1973*, oprac. L. Szymański, Wrocław 1972.
- Kiedy artysta był twórczym historii. Wybór źródeł do historii Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu*, wybór i opracowanie K. Popiński, [w:] *Zeszyty Naukowo-Artystyczne Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu*, nr 5 – 2006/2007 (nr specjalny).
- Kiełb K., *Od neoklasycyistycznego pałacyku na obrzeżach Parku Południowego do nowoczesnego kampusu w centrum Wrocławia, czyli historia i perspektywy siedziby naszej Uczelni*, [w:] *Gama. Pismo Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu*, nr 11/12 – 2010/2011, s. 20-21.
- Klamecki H., Paliga Z., *Wrocławskie obiekty dydaktyczne i sportowe Akademii Wychowania Fizycznego. Historia i teraźniejszość*, Wrocław 2010.
- Kluczyński J., *Szkolnictwo wyższe w czterdziestolecu Polski Ludowej*, Warszawa – Kraków 1986.
- T. Kodelska-Łaszek, *Potrzeby budowlane szkolnictwa wyższego w Polsce*, Warszawa 1976.
- Kononowicz W., *Historyczne uwarunkowania nadodrzańskiej panoramy – plac Powstańców Warszawy*, [w:] *Wrocław a Odra*, red. G. Roman, J. Waszkiewicz, M. Miłkowski, Wrocław 1999, s. 231-250.
- Kostołowski A., *Wieżowce Wrocławia*, „Format” nr 50 (2-3/2006), s. 21-25.
- Kostenko K., *Nasze miejsca. Wrocławska Filia PWST w przeddzień historycznej przeprowadzki*, [w:] *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej im. L. Solskiego w Krakowie – Filia we Wrocławiu*, nr 3/2011, s. 9-13.
- Krakowska Szkoła Teatralna. 50 lat PWST im. L. Solskiego*, red. J. Popiel, PWST Kraków, Warszawa 1996.
- Księga Jubileuszowa 50-lecia Politechniki Wrocławskiej 1945-1995*, red. R. Czocho, Wrocław 1995.
- Księga 60-lecia Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu*, Wrocław 2007.
- Księga Pamiątkowa Wydziału Zarządzania i Informatyki Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu*, Wrocław 2001.
- Kulak T., Pater M., Wrzesiński W., *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1702-2002*, Wrocław 2002.
- Modernizacja, czy pozorna modernizacja. Społeczno-ekonomiczny bilans PRL 1944-1989*, red. J. Chuński, Wrocław 2010.
- Moroz P., Zuławski J., *Akademia Rolnicza we Wrocławiu 1945-1991*, Wrocław 1991.
- Politechnika Wrocławska w okresie dziesięciolecia 1945-1955*, Warszawa 1957.
- Popiński K., *Zamiejscowe ośrodki nauczania wrocławskich szkół wyższych przed 1989 r.*, [w:] *Nauki Społeczne*, nr 2(6) 2012, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, s. 149-179.
- Popiński K., *Rola szkolnictwa wyższego w rozwoju społeczno-ekonomicznym i kulturalnym Dolnego Śląska w latach 1945-1989*, „Pamięć i Przyszłość”, nr 3/2012 (17), s. 6-24.
- Pracowite lata. Rozmowa z inż. Henrykiem Kosowskim, zastępcą dyrektora administracyjnego ds. technicznych*, „Nasza Akademia” 2001, nr 1(11).
- Rozynek J., *Z dziejów Politechniki Wrocławskiej (1945-1951)*, [w:] *Studia i materiały z dziejów Uniwersytetu Wrocławskiego*, t. IV, Wrocław 1995, s. 111-123.
- Smoleński D., *Odbudowa Politechniki*, „Odra. Tygodnik Społeczno-Kulturalny” 1960, nr 6.

- Studium szkolnictwa wyższego i nauki we Wrocławiu wg stanu na 31.12.94 r.*, oprac. E. Okrasa, Urząd Miejski Wrocławia, Wydział Architektury, Urbanistyki i Geodezji – Dział Planowania Przestrzennego, Wrocław 1995 r.
- Szkice z pamięci. Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych we Wrocławiu we wspomnieniach jej założycieli, studentów i pedagogów. Lata 1946-1996*, ASP, Wrocław 1996.
- Szymański L., *Rola partii robotniczych i organizacji młodzieżowych w rozwoju Kultury Fizycznej na Dolnym Śląsku 1945-1975*, [w:] *Kultura Fizyczna na Dolnym Śląsku w 40-lecie Polski Ludowej*, red. L. Szymański, (Studia i Monografie AWF we Wrocławiu 9/1992, z. 32), Wrocław 1993.
- Szymański L., *Kultura Fizyczna w polityce Polski Ludowej 1944-1989*, *Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu* nr 72, Wrocław 2004.
- Tymowski J., *Organizacja szkolnictwa wyższego w Polsce*, Warszawa 1975.
- Tyszkiewicz J., *Dzieje Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu 1946-2006*, Wrocław 2007.
- Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1955*, t. 1, Wrocław 1959.
- Uniwersytet Wrocławski w latach 1956-1959*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1964.
- Uniwersytet Wrocławski w latach 1945-1970. Księga Jubileuszowa*, red. W. Floryan, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970.
- B. Wersty, *W stronę historii*, „Nasza Akademia” 1999, nr 4.
- Wrocław – jego dzieje i kultura*, red. Z. Świechowski, Warszawa 1978.
- Wrocławska Wyższa Szkoła Ekonomiczna na usługach praktyki gospodarczej Dolnego Śląska*, Wrocław 1972.
- Wrocławskie Środowisko Akademickie. Twórcy i ich uczniowie 1945 – 2005*, Wrocław – Warszawa – Kraków 2005.
- Wydział Aktorski we Wrocławiu 1979 – 2004. Materiał, źródła i dokumentacja dziejów szkolnictwa teatralnego we Wrocławiu*, red. I. Guszpit, Wrocław 2004.
- Wyższa Szkoła Ekonomiczna we Wrocławiu*, Wrocław 1971.
- Zawadzki R., *30 lat Politechniki Wrocławskiej*, „Nauka Polska” 1975, nr 9-10, s. 75-90.

DEVELOPMENT OF TEACHING AND RESEARCH BASE OF UNIVERSITIES IN WROCLAW IN THE YEARS 1945-1989

Summary: In the years 1945-1989 higher education establishment in Wrocław was developing without a proper base for conducting research and teaching activity. The base was generally too small and outdated. In the first post-war years buildings that had belonged to universities and German institutions before the war were used. Being too small compared to several times larger than before the war tasks in the area of education, they could be used only partially. Some universities built new facilities in the 1950s, but their building stock did not increase considerably (3-4 times) and modernize until the 1960s and 1970s. The investments concerned mainly technical university, agriculture university and economic university. In other universities the growth of size was much lower. However, at any university it did not keep up with the growing number of students. From the end of the 1970s because of the growing systemic economic crisis in the country the investments of Wrocław universities reined and in the 1980s they stopped almost completely. The process of enlargement and modernization of university base was diverse both in time and in relation to individual universities. Even during its greatest intensity it was not able to keep up both with tasks allocated as part of central plans and with demographic trends.

Keywords: building base, Wrocław universities, higher education, People's republic of Poland.